

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#3

JAARGANG 32
MAART 2025

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

In de onlinewereld

- Ons laatste houvast
- Verschanst in een bolwerk?
- Een theoloog van formaat

Redactioneel

Eind februari was op de NOS-nieuws-app het volgende alarmerende bericht te lezen: “Noodkreet rechters, advocaten en officieren: rechtsstaat steeds meer onder druk”. Wat was het geval?

De hoofdofficier van justitie, de president van de rechtbank Amsterdam en de deken van de orde van advocaten hadden samen in het dagblad *De Telegraaf* geschreven dat ze zich ernstige zorgen maken over de rechtsstaat. De driehoek, zoals ze genoemd worden, schreef dat uitspraken van de rechter tegenwoordig worden afgedaan als ‘ook maar een mening’. Dit schaadt het vertrouwen in de instituties van de rechtsstaat. De deken van de orde van advocaten legt het desgevraagd uit: “Mensen gaan niet meer naar de rechter om te horen wie er gelijk heeft, maar om te horen dát ze gelijk hebben. En ze leggen zich niet meer neer bij een vonnis.”

Deze zorgelijke ontwikkeling in de maatschappij vindt zijn weerslag in de kerk. Als *Nader Bekeken* maken we ons al sinds lange tijd sterk om aan de orde te stellen: ‘Het Woord is in geding; ervaring, intuïtie en emotie geven uiteindelijk de doorslag bij het lezen van de Bijbel’. Wanneer we dit zorgvuldig en nauwgezet aanwijzen, wordt ook ons voor de voeten geworpen: “dat is ook maar een mening”.

Toch gaan we als *Nader Bekeken* door. Daarom hebt u weer een nieuw nummer in handen. Als redactie geven we de moed niet op. We weten ons afhankelijk van Hem die ons zijn Woord gegeven heeft. Hij is het die ons ook zijn Zoon gegeven heeft.

Pieter Boonstra

NB De artikelenserie van Maarten Kuijt en Ico van Ommeren over Geestspraak wordt in het volgende nummer voortgezet.

90	REDACTIONEEL PIETER BOONSTRA
91	SCHRIFTLICHT Door een diep dal PIET DE VRIES
94	ACTUEEL Een gedoofde zon? JAN WESSELING
98	ACTUEEL (BIJLAGE) Het licht van de toverlantaarn JAN WESSELING
100	THEMA Wat de digitale wereld met je doet BART VAN EGMOND
105	IN MEMORIAM ARYJAN N. HENDRIKS HARM BOITEN
106	DE WERELD EN HET WOORD AI zet wereldvrede onder druk AAD KAMSTEEG
108	WOORDWAARDE Het originele meesterwerk vervangen ERIK VAN ALTEN
111	COLUMN En ziende hen ... HARRY WENDT
112	KERKGESCHIEDENIS Marten Micron 1. Drie omslagen in Microns leven HARRY WENDT
115	GESIGNALEERD PIETER BOONSTRA
116	GELEZEN • Hoe migratie echt werkt LUCIUS DE GRAAFF • Thuis in de kerk JAN BLOK
122	UIT ANDERE BLADEN • Stil zijn voor maar niet over de heilige God • Geloven? Daar heb ik de kerk niet voor nodig ... PERRY STORM
128	GEDICHT Totdat Hij komt. J.W. Schulte Nordholt BAUKE SELDENTHUIS

Door een diep dal

*HEERE, God van mijn heil, overdag en in de
nacht kom ik voor U en roep ik.*

(Psalm 88:2, HSV) ▶

Waarom laat God
zijn kinderen door
zulke diepe dalen
gaan? **Een van de
redenen is dat Hij
op deze wijze hun
geloof wil louteren
en verdiepen**

Psalm 88 is niet ten onrechte als de somberste van alle psalmen getypeerd. Alle psalmen eindigen, zo niet met lof aan God, dan toch zeker met de belijdenis dat de HEERE uitkomst zal geven. Op die regel vormt Psalm 88 een uitzondering.

Wat is de reden dat de HEERE deze psalm in zijn Woord heeft laten opnemen? Wel, hier wordt ons duidelijk hoe diep en ingrijpend de nood van Gods kinderen kan zijn en ook wat bij alle nood, al zien zij geen uitkomst, hun laatste houvast is. Daarom mogen we blij zijn dat ook deze psalm in het boek der Psalmen is opgenomen. Calvijn schreef in zijn commentaar op Psalm 88 dat de Geest van God hier door de mond van Heman een vorm van gebed geeft voor allen wier toestand als het ware wanhopig is.

Aanvechting

Het is waar dat de ene christen meer last heeft van aanvechting en bestrijding dan de ander. Aan elk van zijn kinderen geeft God daarvan echter wel een deel. Niet al Gods kinderen gaan door dalen even diep als het dal waarvoor Heman, de dichter van Psalm 88, moest gaan. Iedereen die God vreest begrijpt echter Heman, ook al waren persoonlijk de aanvechtingen minder hevig.

Zeker is dat een kind van God zó bestreden kan worden dat hij echt geen uitkomst meer ziet. Job beleed: “Maar zie, ga ik naar voren, dan is Hij er niet, of naar achteren, dan merk ik Hem niet op”. (Job 23:8, HSV). Dat was ook de situatie van Heman bij het dichten van deze psalm. Vrienden en bekenden hadden hem verlaten. Hij miste de gemeenschap der heiligen. Heman vreesde dat ook de HEERE niet van hem wilde weten. Hij vroeg

de HEERE waarom Hij zijn aangezicht voor hem verborg.

Doodvonnis

Wat was de concrete nood van Heman? Die wordt niet met zoveel woorden in Psalm 88 genoemd. Waarschijnlijk gaat het om een ziekte die zich al toen hij jong was bij hem heeft geopenbaard. We lezen immers in het zestiende vers: “Ellendig ben ik en stervende van jongs af; ik draag Uw bedreigingen, ik ben radeloos.” Het feit dat de psalmist geen uitkomst ziet, wijst erop dat hij ervan uitgaat dat zijn ziekte ongeneeslijk is. Het meest waarschijnlijke is dat wij moeten denken aan de ziekte van melaatsheid. Wie hoorde dat hij melaats was, vernam daarmee feitelijk zijn doodvonnis. Deze in principe ongeneeslijke ziekte – denk aan de geschiedenis van Naäman die tegen alle verwachtingen in herstelde – had ook een geestelijke dimensie. Een melaats was onrein en mocht niet in de vergadering des HEEREN komen. Hij moest de gemeenschap met God in de tempeldienst missen. Zo wordt ook duidelijk waarom Heman erover klaagde dat vrienden en bekenden hem in de steek lieten. Heman riep tot de HEERE maar er leek geen uitkomst te zijn.

Waarom?

Waarom laat God zijn kinderen door zulke diepe dalen gaan? Een van de redenen is dat Hij op deze wijze hun geloof wil louteren en verdiepen. De HEERE gebruikt aanvechtingen om zijn kinderen meer te funderen in Christus. Heman is door een diep dal gegaan. Hoe diep echter ook het dal was waardoor hij moest gaan, het kan op geen enkele wijze worden vergeleken met het nog zoveel diepere dal

waardoor de Zoon van God is gegaan. In zijn kruislijden werd Hij helemaal door zijn Vader verlaten. Hij riep het uit: "Mijn God, Mijn God waarom hebt Gij Mij verlaten?" De Zoon van God is als Borg en Middelaar door God verlaten opdat iedereen die in Hem gelooft zou mogen weten dat hij in de hoogste aanvechtingen niet door God verlaten wordt. Daarbij is de HEERE ook meerder dan ons hart en is ons gevoel geen betrouwbare

trouwens ook wat het laatste houvast is van Gods kinderen. Heman begon die psalm met de belijdenis: "O HEERE, God van mijn heil, overdag en in de nacht kom ik voor U en roep ik".

Klacht en jubel

In Psalm 88 overheerst de klacht en toch is de jubel niet volledig afwezig. Waar waarachtig geestelijk leven is, zijn klacht en jubel altijd vermengd. Er is geen jubel zonder klacht, maar

niet geëindigd. Heman mag nu eeuwig ongestoord zingen van Gods goeder-tierenheid, ook al deed hij dat op aarde nog zo gebrekkig. De HEERE hoort zijn kinderen namelijk boven hun bidden en denken. Zijn liefde gaat hun begrip ervan ver te boven. Er zijn in dit leven bij Gods kinderen tranen die God pas na hun sterven afwist. Er zijn aanvechtingen waarvan Hij hen pas met hun ontslapen in Christus verlost. Dan gebeurt het ook. God haalt al de zijnen thuis en van het nieuwe Jeruzalem dat God voor al de zijnen heeft bereid geldt dat daar geen nacht is. Daarom:

*Hoe blind vanuit zichzelf is
het menselijk gezicht.*

*God Zelf vertaalt de duisternis
in eind'lijk eeuwig licht. ■*

Ook al was het gevoel van troost en van de nabijheid van de HEERE afwezig, **dag en nacht** **riep Heman tot God**

graadmeter. Al voelen Gods kinderen zich van God verlaten, zij zijn het niet. William Cowper dichtte zo terecht:

*Geliefden Gods, schept nieuwe moed,
de wolken die gij vreest,
zijn zwaar van regen, overvloed
van zegen die geneest.*

Het laatste houvast

Psalm 88 laat ons zien hoe diep het dal is waardoor Gods kind kán gaan. Met nadruk schrijf ik het zo. We mogen namelijk niet zeggen dat elk kind van God door een dergelijk diep dal moet gaan. Was dat het geval, dan zouden onze aanvechtingen voor een deel de grond van onze zaligheid zijn en dat is geenszins zo. De enige grond van zaligheid wordt gevormd door het bloed, de tranen en het lijden van de Heere Jezus Christus. Psalm 88 toont ons

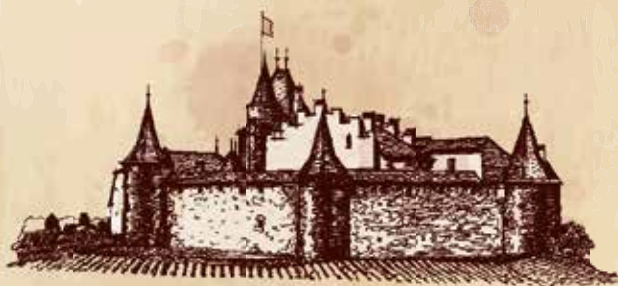
ook geen klacht zonder jubel. Heman beleed dat de HEERE de God van zijn heil was. Ook al was het gevoel van troost en van de nabijheid van de HEERE afwezig, dag en nacht riep hij tot God. Van niets en niemand anders verwachtte hij uitkomst. De psalmist wist van Gods vriendelijk aangezicht. Juist daarom was hij er zo verdrietig over dat de HEERE zijn aangezicht voor hem verborg. Meer dan hij zelf in de gaten had, werd reeds in zijn klacht duidelijk dat de HEERE hem getrokken had uit de duisternis tot zijn wonderbare licht.

Boven bidden en denken

Zalig worden gaat nooit buiten het geloof om, maar wel boven het geloof uit. Heman eindigde Psalm 88 met een klacht. Zo is de HEERE echter

Een gedoofte zon?

**“Wie zich nu nog
beroeven op Calvin
en Luther verschansen
zich in het bolwerk
van de Reformatie”**

Het hoge woord is eruit: “De klassieke schriftleer brengt je niet bij vrouwelijke oudsten en homorelaties”. Hoogleraar Ad de Bruijne vindt er geen doekjes meer om en zegt het onomwonden, in een column in het *ND* van 11 februari. De Bruijne vindt dat er hoognodig achterstallig onderhoud verricht moet worden aan die klassieke Schriftleer. Wie zich verschansen in het bolwerk van de Reformatie zijn stil blijven staan. Wie zonder vernieuwde Schriftleer naïef meebewegen met de tijd doen aan zelfbedrog.

Bij vrouwelijke oudsten en homorelaties kom je alleen uit wanneer je “de menselijke, historische en culturele factoren in de Schrift laat meewegen op een manier die destijds nog achter de horizon lag”. In deze cruciale zin worden de contouren van De Bruijnes onderhoudsplan zichtbaar.

In een tweetal artikelen wil ik naar die contouren kijken. Het eerste artikel draait om de vraag *waarom* De Bruijne meent dat er sprake is van achterstallig onderhoud. Het tweede stelt de vraag wat zijn onderhoudsvoorstel oplevert.

1 *ND*, zaterdag 13 januari 2018.

2 Sommigen gebruikten het beladen woord Schriftkritiek. Er verscheen zelfs een goed boek onder de alarmerende titel *Het Woord in geding*, 2022.

3 Overigens leefden deze inzichten niet alleen bij de reformatoren, maar ook bij de kerk van alle eeuwen daarvoor. En niet het minst: ook bij onze Heer Jezus Christus.

Streven

Deze dingen houden De Bruijne al langer bezig. Eerder schreef hij dat hij allerm minst het Schriftgezag wil relativeren, maar juist de *sluipende* relativering ervan de wind uit de zeilen wil nemen:¹

Denk niet dat ik blind ben voor de risico's daarbij. Ik kan wakker liggen van het misbruik dat onze oude natuur – ook mijn oude ik – hiervan wil maken. Maar ik lig ook wakker als ik zie hoe christenen vandaag ineens al hun vertrouwen in de zeggingskracht van Gods woord in de uitverkoop doen. Absolutisme inzake tijdloze waarheden kan zomaar omslaan in relativisme, waarbij de concrete gehoorzaamheid aan Gods woord verwaait. Dat keer je niet door de vragen uit de weg te gaan en alle absoluutheden nog eens krachtig te herhalen. Dat werkt dit relativisme juist in de hand. Beter is het om te vertrouwen op de kracht van Gods woord en zo eerlijk door te denken over de menselijke dimensie daarvan. Daarom poneer ik soms vrijmoedig dat wij meer weten dan Paulus.

Helderheid

In het nabije verleden waarschuwden velen dat mét de veranderde visie op vrouwen in alle ambten en op de ruimte voor homoseksuele relaties een andere visie op de heilige Schrift meekwam.² Maar in alle toonaarden werd ontkend dat dat zou gebeuren. De Bruijne evenwel prikt alle geruststellende woorden als een zeepbel door. Ze blijken niet meer dan een rookgordijn te zijn geweest om een andere Schriftvisie te verhullen.

De Bruijne prikt alle geruststellende woorden als een zeepbel door

De resolute helderheid van De Bruijnes uitspraken is dan ook winst. Maar ze komt wel te laat, want ondertussen zijn de Nederlandse Gereformeerde Kerken in het pak genaaid. Met de ter synode zo genoemde 'wettige exegeese' is wel degelijk een veranderde Schriftvisie geïmplementeerd. Niet expliciet, maar

verscholen in de genomen besluiten golft een nieuwe omgang met de Bijbel mee.

Getuigenis

De klassieke Schriftleer neemt het 'zelf-getuigenis' van de heilige Schrift als uitgangspunt. De Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt het zo:

We belijden dat dit Woord van God *niet is voortgekomen uit de wil van een mens, maar dat mensen, door de Heilige Geest gedreven, van Godswege gesproken hebben*, zoals de apostel Petrus zegt (2 Petr. 1:21), Art. 3.

Wij ontvangen al deze boeken, en deze alleen, als heilig en canoniek, om ons geloof daarnaar te richten, daarop te gronden en daarmee te bevestigen. En zonder in enig opzicht te twifelen geloven wij alles wat ze bevatten, Art. 5.

Daarom is het de mensen, zelfs al waren het apostelen, niet geoorloofd anders te leren dan ons reeds geleerd is door de Heilige Schrift, *zelfs niet een engel uit de hemel*, zoals de apostel Paulus zegt (Gal. 1:8), Art. 7.

Goddelijke oorsprong

Volgens de reformatoren maakt God in zijn Woord zichzelf duidelijk bekend. Hij drukt zich verstaanbaar uit. Hij demonstreert Wie Hij is en wat Hij met ons voor heeft, en dankzij zijn bijzondere zorg voor ons en ons behoud is zijn geopenbaarde Woord op schrift gesteld.³

Om zijn Woord te begrijpen hoef je niet een speciale opleiding te hebben gevolgd of theoloog te zijn. Ieder die oren heeft en met geloofsogen leest, kan het verstaan en met mond en hart gaan belijden wat de Geest in de Schrift zegt. Niet voor niets werkte Luther tientallen jaren aan een Bijbelvertaling die de gewone man en vrouw moesten kunnen lezen.

De goddelijke oorsprong brengt ook het goddelijk gezag met zich mee. Daarom moeten we de Bijbel vol ontzag aanvaarden. Volgens de apostel is eigenmachtige uitleg onacceptabel.

Stilstand?

De Bruijne framet nu het vasthouden aan deze Schriftleer negatief als het canoniseren van achterhaalde menselijke me-

De Bijbel wordt dan zomaar een oude tekst die geen overtuigend gezag meer heeft

ningen uit een ver verleden. Wie zich nog beroepen op Calvijn en Luther “verschansen zich in het bolwerk van de Reformatie en verzanden in stilstand”. Zo’n achterhaalde, defensieve positie kun je beter opgeven en verlaten.

Maar De Bruijne moet toch beseffen dat het er in het geheel niet om gaat om de Reformatie van de 16^e en 17^e eeuw te sanctioneren of de menselijke mening van een zekere Luther of ene Calvijn uit het verre verleden te canoniseren? Dat zou zelfs tegen het kerkelijk belijden ingaan (art. 7 NGB)!

Menselijk?

Waarom vindt De Bruijne de klassieke Schriftleer achterhaald?

Omdat nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen zich hebben aangediend sinds de Reformatie.

In de Verlichting kwam de mens met zijn denkvermogen en ‘gezonde’ verstand centraal te staan.⁴ Dankzij wetenschap en techniek nam de kennis en beheersing van zaken enorm toe. En inmiddels weten wij veel meer over de tijden en culturen rond de Bijbel. De Bruijne signaleert dat mensen individueler en mondiger werden, historisch en cultureel bewustzijn ontwikkelden en besef van relativiteit kregen. En dat ze steeds meer beseften dat God spreekt door mensen. “De menselijke kant van de Bijbel kwam sterker dan ooit in beeld.”⁵

Juist dat laatste punt leidt volgens De Bruijne tot nieuwe vragen. En hij verwijt behoudende ‘bijbelgetrouwen’ dat ze daarvoor weglopen. Zij laten de “menselijke, historische en culturele factoren in de Bijbel” niet meewegen.

Maar De Bruijne lijkt daarbij afstand te nemen van wat Luther, Calvijn en anderen ten diepste bezielde en wat gereformeerden alle eeuwen door heeft gedreven: “de Heilige Schrift is een helder schijnend licht en de prediking is de uitstraling van dat licht”.⁶ Hij lijkt te vergeten dat de belijdenis juist zegt dat dit Woord van God niet is voortgekomen uit de wil van een mens.

Maar als dat uitgangspunt wordt losgelaten, wordt de Bijbel zomaar een oude tekst die geen overtuigend gezag meer heeft. Je kunt zomaar het gevoel krijgen dat de Bijbelse boodschap minder bij je past. Je kunt wat God zegt afdoen als maar een mening uit vroegere tijden. Zo dient inderdaad het relativisme zich aan, “waarbij de concrete gehoorzaamheid aan Gods woord verwaait”.

Suggestief

Minder behoudende ‘bijbelgetrouwen’ als Kuijper en Bavinck, zegt De Bruijne, paktten echter moedig de vragen op. Met de typering ‘moedig’ lijkt De Bruijne te suggereren dat hij zich in het spoor van deze mannen beweegt. Dat waag ik te betwijfelen. In hun reactie bleven zij in ieder geval in het spoor van Christus, de oude kerk en de reformatoren: God laat zich duidelijk kennen in de Bijbel. De Schrift komt naar ons toe met goddelijk gezag. Daarom moeten we ons houden aan wat de Bijbel zelf zegt.

Bavinck bijvoorbeeld heeft enorm geworsteld met de dominante Schriftvisie van zijn tijd. De Ethischen gingen drijven op ‘de Geest’, die zich eigenlijk manifesteerde in hun eigen menselijke geest. De menselijke ervaring en ratio bepaalde wat wel of niet aanvaardbaar was. Uiteindelijk hielden ze slechts een selectie uit de Bijbel over. Bavinck daarentegen hield vast aan de eeuwenoude belijdenis van de kerk over de heilige Schrift en bleef net als Luther en Calvijn de Geest verbinden aan het Woord. De Geest zuivert en stuurt door middel van de Schrift de menselijke ratio, ervaring en emotie.

Uiteraard gaven Kuijper en Bavinck niet de afdoende antwoorden voor altijd en overal. Toch behandelden velen hun voorstellen als de ultieme waarheid, zo meent De Bruijne. Slechts enkelingen – Bremmer, De Jong, Trimp, Oosterhof, Versteeg en Loonstra – beseften dat de bezinning op de Schrift nog altijd onvolledig was. Ook hier komt de suggestie mee dat De Bruijne zich voegt in het spoor van deze theologen en dat ook zijn inbreng bijdraagt aan het ‘achterstallig onderhoud’ aan de Schriftleer.

Selectief

Wie het theologisch landschap een beetje kent, ziet dat de rij namen selectief is. Zo verzwijgt De Bruijne de naam van J. van Bruggen, die de moderne hermeneutiek typeerde als een ‘toverstaf’.⁷

En anders dan De Bruijne suggereert, wordt er wel degelijk onderhoud gepleegd, bijvoorbeeld in het recente boek van H. van den Belt: *Geestspraak*.⁸ Ondertussen confronteert De Bruijne zich niet met bezwaren die tegen zijn visie zijn ingebracht.

Dat De Bruijne de naam van zijn en mijn leermeester Trimp noemt, wekt misschien vertrouwen, maar je kunt Trimp niet voor de kar spannen van een benadering, die de “menselijke, historische en culturele factoren laat meewegen op een

manier die destijds nog achter de horizon lag”. Integendeel, bij zijn afscheid als hoogleraar in een afgeladen Stadsgehoorzaal in Kampen gaat hij daar in zijn laatste rede dwars voor liggen.

De zon gedooft?

In een afzonderlijke bijlage bij dit artikel geef ik een beknopte weergave van Trimps zienswijze. Kern daarvan is dat de Bijbeltekst helder als de zon Gods gezag en bedoeling uitstraalt. Maar de hedendaagse cultuur en theologie menen dat de Bijbel niet in staat is om historische en culturele afstanden te overbruggen. Zo heeft de verlichte(!) mens van de twintigste eeuw de zon, ons levenslicht, gedooft. Vervolgens ontsteken we de 'toverlantaarn' van de interpretatie. Feitelijk kan God niet om ons en onze interpretaties en dialogen heen, wil Hij nog meedoen in onze cultuur. “Wanneer wij niet langer interpreteren, sterft de componist van de partituur die wij 'bijbel' noemen.”

Het gaat wel ergens over! Een gedooft zon en uiteindelijk ... een stervende God. Dat is uitdrukkelijk niet wat De Bruijne beoogt. Integendeel. Te midden van absolutisme en relativisme wil hij helpen te vertrouwen op de kracht van Gods Woord en zo eerlijk door te denken over de menselijke dimensie daarvan. Maar is dat ook gelukt? Daarom (in een volgend artikel) de vraag of de zon van Gods Woord inderdaad krachtig blijft schijnen. Het is een vraag van levensbelang. ■

- 4 Zie daarover A. van de Beek, *Ego* en Carl Trueman, *Een vreemde nieuwe wereld*.
- 5 Aan die menselijke kant van de Bijbel besteedt De Bruijne veel aandacht, zie zijn hoofdstuk in *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*. Zoveel, dat ik de indruk krijg dat de Gééstelijke (pneumatologische) kracht eronder bedolven dreigt te worden. Is bij hem de Bijbel nog voluit Géést-spraak?
- 6 Zie C. Trimp, *Het leerambt niet verspelen!*, Barneveld, 1993, p. 14.
- 7 Trimp, a.w., verwijst op p. 30, noot 75 naar J. van Bruggen, *Het lezen van de Bijbel*, Kampen 1981, p. 19: “Hermeneutiek is geen toverstaf waardoor het dode (= de tekst, jw.) beweegt, maar een leesbril. Een leesbril laat zien wat er al staat”.
- 8 Maar dat is een ander soort onderhoud dan De Bruijne bedoelt. Van den Belt plaatst in *Geestspraak*, Utrecht 2024, fundamentele en kritische opmerkingen bij het gevaar dat de Schrift verandert van kritische instantie naar een 'echo van onze eigen religieuze gevoelens' (p. 228), bij de wending naar de taal (p. 263) en bij een 'theodrama' dat zich losmaakt van de tekst van de Bijbel of zelfs daarmee in strijd komt: “Als we onze geest met Gods Geest verwarren, wordt het theodrama echt een drama” (p. 270).

**Zo heeft de verlichte(!)
mens van de twintigste
eeuw de zon, ons
levenslicht, gedooft**

Het licht van de toverlantaarn

Professor C. Trimp heeft in zijn afscheidsrede een indringende waarschuwing nagelaten.¹

De titel luidde *Het leerambt niet verspelen!*

Met een uitroepteken. Het ging hem, zoals de ondertitel zegt, om *De uitstraling van de Schrift in de bediening van het Woord*.

Vanwege de blijvende actualiteit geeft ik een samenvatting.

Helder

Trimp vertelt over een felle pennenstrijd tussen Luther en Erasmus. Het eigenlijke onderwerp was de 'vrije wil', maar ook het predikambt kwam ter sprake. Erasmus vindt dat de prediking niet meer moet zijn dan een morele wegwijzing. De Bijbel bevat namelijk veel wat wij niet kunnen begrijpen. Eigenlijk kunnen we alleen de ethische instructies volgen. Luther verzet zich daar heftig tegen. Góð is wel ondoorgroendelijk en onnaspeurlijk (Rom. 11:33), maar de Bijbel is dat niet. De heilige Schriften zijn een geestelijk licht, dat veel helderder is dan de zon. Dat is geen *conclusie* die Luther verbindt aan allerlei waarneembare kenmerken van de Bijbel, het is zijn *uitgangspunt*, gebaseerd op zijn overtuiging dat de Heilige Geest de auteur is. De helderheid ('claritas Scripturae') is een actie die van de Heilige Geest uitgaat en waarbij Hij de prediking inschakelt. Zeker, er zijn moeilijke en duistere plaatsen in de Bijbel, en er is veel interpretatie nodig, maar de Bijbel is ons gegeven om zonder terughoudendheid verkondigd te worden. De prediking is een zaak van leven en dood, waarin Gods onbegrijpelijke ontferming haar gestalte krijgt onder de mensen.

Actueel?

Trimp stelt vervolgens de vraag of de hedendaagse theologie nog geïnteresseerd is in een prediking die functioneert in het kader van de 'klaarheid' der waarheid. Luther zag in de Schrift een duidelijk centrum, kende de ene Auteur, geloofde in de eenheid van de Schrift en kon daarom ook spreken over de leer van de Schrift en het leerambt van de kerk.

Voor onze generatie zijn dat klanken uit een ver verleden. De preek wordt niet meer gezien als bediening van het Woord van God. En in de theologische faculteiten zou men Luther veel te conservatief en veel te vroom vinden. De man heeft geen deel aan de verworvenheden van de Verlichting en haar Bijbelkritiek. Hij gelooft nog in de goddelijke herkomst van de Bijbel en de nabijheid van God in de prediking van het Woord.

Interpretatie

We leven in een tijd van ongekende secularisatie. Meer dan ooit is elke vorm van verwaarlozing van de leer der Schriften een levensgevaarlijk spel, zegt Trimp. Maar er lijkt geen zicht op herstel van deze leer aan de theologische instituten. De *claritas Scripturae*, die de leer en de prediking tot een stralend licht maakt, lijkt een vergeten hoofdstuk in dogmatiek, uitleg en preekkunde.

Dat betekent dat de verlichte(!) mens het licht, dat helderder is dan dat van de zon, heeft gedooft! Hij heeft de aarde losgehaakt van haar zon. Vervolgens steekt hij overal lantaarns op, de toverlantaarns² van de 'interpretatie', waarvan men hoge verwachtingen heeft.

Trimp ontkent niet dat er veel te 'interpreteren' valt ten aanzien van de tekst van de Bijbel. Maar hij noemt twee voorwaarden. Alle interpretatie:

- moet een heldere doelstelling hebben, namelijk de verkondiging. Verkondiging is *bediening van het Woord*;

- moet de aard van de Bijbeltekst respecteren en zich door de Bijbel zelf laten normeren. Dit werk is gericht op de 'heilige letters' van de door God geademde Schriften (2 Tim. 3:16).

Creatief

In onze cultuur wordt interpretatie echter een autonome onderneming, die zich niet laat normeren en sturen door de Schrift. De Bijbel is immers zelf ook maar een bundel (her)-interpretaties, onder woorden gebracht door verre voorgelachten, en is niet in staat historische en culturele afstanden te overbruggen. Daarom is het onze taak om door de dialoog – tussen voorgelacht en nageslacht en tussen de tijdgenoten onderling – onze beleving en onze traditie met elkaar te verbinden.

Die dialoog is in principe een gesprek-zonder-eind, waarin we niet alleen de tekst moeten waarnemen, maar ook de *context* interpreteren, dat wil zeggen: de complete cultuurontwikkeling, zowel van de oude tekst als van onszelf.

De kerk heeft geen vaststaande leer meer en de predikant is niet meer 'dienaar van het Woord', maar gespreksleider in de dialoog. Hij nodigt zijn hoorders uit om niet passief te luisteren, maar om *creatief* deel te nemen aan het interpretatiegebeuren en via een herinterpretatie hun eigen geloofsbeleving te verbinden aan een Bijbeltekst. De preek kan daarbij behulpzaam zijn door vanuit de Bijbel verhalen aan te reiken of door losse taferelen te produceren, waarin wij figuren aantreffen waarmee we ons kunnen identificeren.

Semi-pelagianisme

Er is geen plaats meer voor het zich laten gezeggen, voor het *horen* van het geloof. In plaats daarvan worden mensen aan het werk gezet om hun eigen 'interpretatie' te componeren, en wordt gesteld dat God via deze vertolking van mensen spreekt. Feitelijk kan Hij dus niet om onze interpretaties heen. Wanneer wij niet langer interpreteren, sterft de componist van de partituur, die wij 'bijbel' noemen.

Zo zien we hoe autonome interpretatie, die de helderheid van de Schrift ontkent, een hefboom wordt voor een ragfijn semi-pelagianisme³ in de leer omtrent het kennen van God. Ten diepste wordt de gerechtigheid van Christus ingeruild voor de eigen inbreng in de relatie met God. Het is de waan van onze dagen – even triest als hoogmoedig.

Gehoorzaam

We doen er volgens Trimp goed aan om ons tegenover deze hoogmoedige pretenties te laten onderrichten door de wijsheid van Luther. Voor hem vormde de *claritas Scripturae* de motor tegen het semi-pelagiaanse denken van Erasmus. Hij sprak over een gemeente die van luisteren weet, omdat zij zoveel moet ontvangen.

Voor de kerken van de Reformatie was de leer van het Woord van God niet maar één van de interpretaties van de heilige Schrift. Zij verkondigden de gehoorzaamheid van het geloof. Dát bracht het grote conflict tussen Luther en Erasmus en tussen vele anderen. Wij moeten dus niet tégen de twintigste eeuw en vóór de zestiende eeuw kiezen, en evenmin het omgekeerde doen. Wij moeten in de twintigste eeuw ons aan het apostolische Woord onderwerpen. Dat is het enige middel om te ontkomen aan het grote drama dat zich voltrekt.

Vrijmoedig

Vanuit de zestiende eeuw komt naar ons de vraag toe waarom *wij* ons zouden schamen voor het evangelie, ten overstaan van de redetwisters van *deze* tijd. Waarom zouden *wij* ons conformeren aan de geest van *deze* eeuw – met haar godsbelevingen, paradigmata en interpretatiemodellen? Al draven velen met hun lantaarns heen en weer, de zon van het evangelie van de levende Christus schijnt nog steeds. Er is geen enkele reden om ons niet met vrijmoedigheid ten dienste van dat evangelie te stellen.

En wie een knecht van het evangelie wordt, zal geen 'interpret' van oude teksten zijn, maar 'verkondiger' van goede tijding. ■

1 C. Trimp, *Het leerambt niet verspelen! De uitstraling van de Schrift in de bediening van het Woord*, Barneveld 1993.

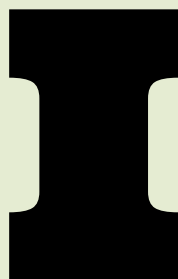
2 Een toverlantaarn is een apparaat waarmee afbeeldingen die op glas geschilderd zijn geprojecteerd kunnen worden. Dat gebeurde in een donker vertrek, aanvankelijk bij het flakkerende licht van een kaars of een olielampje.

3 Semi-pelagianisme: God en mens nemen samen deel aan het verlossingsproces. Daarbij kan God niet zonder de inbreng en medewerking van de mens. Het Pelagianisme gaat ervan uit dat de mens door de zonde niet geheel bedorven is en nog een vrije wil heeft om te kiezen tussen goed en kwaad. Hier komt de diepe, fundamentele vraag op tafel aangaande de impact van de zonde op ons menselijk denken, voelen en willen.

WAT DE DIGITALE WERELD MET JE DOET

Er zwemmen twee vissen in een vervuilde rivier. Een derde vis komt langszwemmen en vraagt: wat vinden jullie van het water? De twee vissen kijken hem vreemd aan: waar heb je het over? Omdat ze niet anders gewend zijn dan te zwemmen in dit water, hebben ze nog nooit nagedacht over de kwaliteit ervan, en zich nooit afgevraagd wat dit water doet met hun gezondheid.

In zijn boek *Digitale overgave*¹ gebruikt Samuel James² deze vergelijking om ons bewust te maken van het feit dat wij – net als die vissen – vaak niet nadenken over wat onze leefomgeving met ons doet. Want dat we daarin leven spreekt voor ons vanzelf. Maar ondertussen kan die omgeving toch heel ongezond zijn. James is die derde vis, die ons deze vraag stelt: heb je wel eens nagedacht over de kwaliteit van het water waarin je zwemt? In dit thema-artikel geef ik een uitgebreide bespreking van wat hij ons wil doorgeven in zijn boek.

Digitale leefwereld

Die leefomgeving waarover James het met ons wil hebben is de wereld van

de digitale technologie. Daar leven wij in. Het is voor velen van ons de gewoonste zaak van de wereld om voortdurend aangesloten en actief te zijn op het internet. Er was een tijd dat internet niet bestond. Het werd uitgevonden als informatie- en communicatienetwerk voor de overheid en voor militaire doeleinden. Toen kwam de fase dat we er in onze huiskamers toegang toe kregen. In die fase was op internet gaan nog een keuze die je maakte. Het was normaal om offline te zijn en af en toe was je online. Maar met de komst van de smartphone is dat veranderd. Nu is het normaal om altijd online te zijn, aangesloten op de digitale wereld van het internet. Via piepjes doet die wereld voortdurend een appel op je. En je stapt er binnen met één graai in je broekzak.

1 Samuel James, *Digitale overgave. Herontdekking van christelijke wijsheid in een online tijdperk*, KokBoekencentrum, 2024, ISBN 978904354153,192 pag., prijs: € 20,00.

2 Samuel James werkt bij Crossway, een evangelicale uitgeverij in Amerika. Hij publiceert regelmatig in tijdschriften over de relatie tussen technologie en christelijk geloof. Je kunt je abonneren op zijn nieuwsbrief waarin hij schrijft over christendom, cultuur en technologie (<https://www.digitalliturgies.net/>).

Wat doet het met ons dat wij voortdurend leven in twee werelden: de wereld waarin we met ons lichaam zijn, en de wereld van het internet, waar we met onze aandacht in getrokken worden? James wil duidelijk maken dat niet slechts de *inhoud* van internetsites (zoals pornografie) iets met ons doet, maar dat internet als *technologie* ons ook vormt. Hij definieert het internet als “de onbelichaamde, immateriële, elektronische omgeving die wij betreden door middel van onderling

samenleving heeft veel moeite met het lichaam dat God ons gegeven heeft. Schoonheidsidealen bepalen waaraan je lichaam moet voldoen, de genderideologie zegt dat je je lichaam moet kunnen aanpassen aan het door jou gewenste gender. Waardoor konden dit soort gedachten zoveel invloed krijgen?

Doordat het internet ons leert om ons lichaam te ontstijgen. Want het is een omgeving waarin ons lichaam er niet

Om dit te illustreren geeft James het voorbeeld van de film *Inception*, waarin mensen door het gebruik van een bepaald medicijn hun eigen droomwereld kunnen vormgeven en in elkaars droomwereld kunnen leven. De apotheker die dit mogelijk maakt, heeft in zijn kelder een aantal mensen slapend in zijn stoel liggen. Elke dag komen ze weer bij hem om in hun droomwereld te kunnen leven. Iemand vraagt hem waarom die mensen dat doen. En dan is zijn antwoord: ze slapen hier niet, ze ontwaken juist. Hun droomwereld is voor hen het echte leven geworden. Ze zijn eraan verslaafd geraakt. En dáárom past het echte leven hun niet meer.

Dit is wat het internet met ons doet. Het maakt ons ontevreden met het echte leven, dat wij niet al klikkend en kiezend kunnen maken, maar dat ons gegeven is.

Hoe komt het dat internet dit met ons doet? Dat komt door de kracht van de *gewoonte*. Wij leren bepaalde manieren van denken en beleven aan doordat we steeds opnieuw dezelfde dingen doen op het internet. We nemen deel aan liturgieën: praktijken waarin we iets *vereren* en die we steeds *herhalen*, waardoor we een bepaalde manier van in het leven staan inoefenen.⁴

Digitale liturgieën

In het tweede gedeelte van zijn boek geeft James een herkenbaar overzicht van die ‘eredienst’ waarin je op een haast onbewuste manier wordt meegeënenomen als je de onlinewereld betreedt.

De verering van het ‘ik’

Het is James opgevallen dat jongeren van vandaag er vaak niet tegen

James wil duidelijk maken dat niet slechts de inhoud van internetsites (zoals pornografie) iets met ons doet, maar dat internet als technologie ons ook vormt

verbonden apparaten om toegang te krijgen tot informatie, relaties en media die niet beschikbaar zijn in een fysieke vorm” (p. 20). En zijn stelling is nu dat de *manier* waarop internet werkt onze kijk op het leven, ons denken en onze verlangens vormt.

De vormende kracht van het internet

In het eerste deel van zijn boek beschrijft James de spanning tussen wat hij noemt ‘Bijbelse wijsheid’ en internettechnologie. Leven volgens Bijbelse wijsheid betekent dat wij recht doen aan de werkelijkheid zoals God die heeft gemaakt. Internettechnologie kan juist dat in de weg staan.

God heeft ons gemaakt als *belichaamde* beelddraggers van Hem. Maar onze

toe doet. Je kunt je daar presenteren zoals jij wilt. Jouw identiteit is daar wat je zelf wilt dat die is. In die wereld zijn wij allemaal actief. En dat heeft invloed op hoe wij kijken naar onszelf. Het zit ons in de weg om onszelf te kennen zoals God ons gemaakt heeft. James laat zien dat onze onderdompeling in de wereld van het internet ook invloed heeft op hoe wij het echte leven *ervaren*. Hoe komt het dat zoveel mensen merken dat ze hun aandacht niet kunnen houden bij het lezen van een tekst?³ Dat ze onrustig worden als ze even niets te doen hebben, en het moeilijk vinden om met onverdeelde aandacht naar een ander te luisteren? Dat heeft te maken met de macht van het internet over ons. De ‘way of life’ in die wereld, waarin je voortdurend nieuwe sensaties kunt opdoen, kneedt onze hersenen en vormt de verlangens van ons hart, waardoor we ontevreden raken met het echte leven.

kunnen als hun persoonlijke meningen met argumenten worden bestreden. Ze voelen zich daarmee als persoon veroordeeld. Daardoor is het steeds moeilijker om gesprekken te voeren over wat waar en onwaar is. Elke mening is evenveel waard, omdat ieder 'ik' gerespecteerd moet worden.

Waar komt dit vandaan? James laat zien dat internet een grote invloed heeft op onze opvatting van waarheid. In de eerste plaats heeft internet gezorgd voor *democratisering* van kennis. Heel veel informatie is voor alle mensen op internet beschikbaar. Omdat iedereen toegang heeft tot dezelfde kennis, ontstaat de gedachte dat ieders mening evenveel waard is. Daarnaast kun je op internet ongecensureerd je mening over van alles en nog wat geven, puur op basis van jouw beleving van de dingen. Denk aan gebruikersreviews, of oneliners op X of Facebook. Er is geen hogere instantie die de juistheid van je beweringen beoordeelt. Jij wordt dus zelf ook niet gestimuleerd om te toetsen of wat je zegt wel klopt.

Jongeren van vandaag kunnen er vaak niet tegen als hun persoonlijke meningen met argumenten worden bestreden

Zo is het internet helemaal uitgerust om het 'expressieve zelf' alle ruimte te geven. Het internet leert je jezelf te vereren en jezelf niet te toetsen aan een objectieve norm. Dit verklaart de ontwikkeling van het subjectivistische begrip van waarheid. Ik mag mijn eigen mening hebben en daarmee uit-

Een loodzware last

Deze verering van het 'expressieve zelf' heeft gevolgen. Elk mens wordt op zichzelf teruggeworpen. Je moet helemaal zelf uitzoeken wat waar en goed is. Er is geen externe autoriteit die je dat vertelt. Dit betekent ook: je moet zelf zoeken naar doel en zin in je leven. En dat maakt een nieuwe generatie bang voor het leven. Dit zou wel eens kunnen verklaren waarom het zelfmoordcijfer onder jongeren zo hoog is.

Groepsdwang

In die eenzaamheid blijft de mens echter zoeken naar een hogere autoriteit. Wie kan mij zeggen of ik goed bezig ben of niet? Als er geen autoriteit is hoger dan de mens zelf, gaat de *groep* deze functie vervullen. Jij moet je voor de groep verantwoorden. Je moet de goedkeuring van de groep verdienen. En de druk om daaraan toe te geven is groot, want als mens ben je op zoek naar goedkeuring. Internet is een wereld waar jij voortdurend blootstaat aan het oordeel van anderen. Hoe sterk is dan de druk op een

je je tot mensen (en hun oordelen over jou) moet verhouden. Dat heb je niet als je een boek leest.

Als je iets doet of zegt wat de meerderheid onwelgevallig is heeft dat gevolgen. Dan wordt je 'gecanceled', digitaal geëxecuteerd. En dat werkt door in het echte leven.⁶ Dit is de paradox van leven in de wereld van het internet: het lijkt vrijheid te geven aan het individu, maar ondertussen is er de terreur van de groep. Alle ogen zijn voortdurend op je gericht.⁷

Inherent pornografisch

Een eyeopener is de uitspraak van James dat internet inherent *pornografisch* is. Daarmee bedoelt hij dat wij, ook

3 James betoogt dat op dit punt nog een veel grotere verandering gaande is. Ook het lezen op het internet is veranderd doordat hyperlinks ons verleiden om altijd maar door te klikken. Het wordt fragmentarischer. We leren niet een tekst uit te lezen, en daardoor wordt ook ons denken fragmentarisch. We 'surfen' letterlijk over ideeën heen, maar raken steeds minder getraind in het nastreven van waarheid op basis van argumenten.

4 De titel van het oorspronkelijk Engelse boek is dan ook *Digital Liturgies*.

5 James vertelt van vrienden die hierdoor op internet zich ineens heel anders gedroegen dan in het echte leven.

6 Zelf kwam ik in een boek over Taylor Swift tegen dat fans wraak namen op een internetrecensente, die haar werk volgens hen niet hoog genoeg gewaardeerd had. Zij plaatsten haar adresgegevens op internet, en de volgende dag stond er een woedende menigte voor haar huis (Hans van der Loo, *Taylor Swift. De opkomst van een muzikaal, maatschappelijk en zakelijk fenomeen*, Hays-tack, 2024, p. 121-122).

7 James wijst ook op de religieuze betekenis hiervan. Alle mensen weten diep vanbinnen iets van hun schuld voor God. Wij voelen de behoefte aan rechtvaardiging door God. Die rechtvaardiging zoeken we echter niet meer bij God, maar bij die internetgemeenschap. Als wij ons conformeren aan wat de groep denkt, kunnen we een goed gevoel hebben over onszelf. Wij voelen ons 'gerechtvaardigd'. En we kunnen dat gevoel nog vergroten door af te geven op bepaalde zondeboeken. Wij deugen, zij niet.

al bezoeken we geen enkele seksueel getinte site, door het gebruik van het internet gevoelens en gewoonten aanleren die de oorzaak kunnen zijn van pornoverslaving. Als je surft op internet leer je om voortdurend te verlangen naar een nieuwe sensatie. Want op internet ligt de wereld digitaal aan je voeten. Verder is het aanbod op internet er vaak op gericht ons te pleasen. Wij moeten consumeren. We leren dus een begerige houding. En ten derde: op internet zitten doe je (vaak) alleen. Het is geen gemeenschappelijke, maar een eenzame activiteit. Sensatiedrift, begeerte en eenzaamheid – dat zijn de drie ingrediënten waardoor we verleid worden om porno op te zoeken. Ook hier gaat het James er weer om te laten zien wat het gebruik van internet doet met onze ziel.

Ontheemding

In een laatste hoofdstuk over de digitale liturgieën vraagt James aandacht voor het gevoel van *ontheemding* dat het internet in ons teweegbrengt. Voortdurend wordt onze aandacht getrokken door zaken in die digitale wereld. Dat maakt dat we het gevoel hebben dat we dáár moeten zijn.

En dat alle dingen die daar gezegd worden en gebeuren onze aandacht méér waard zijn dan de plek waar en de mensen bij wie we met ons lichaam zijn. Dit maakt dat we ons gevangen voelen in het hier en nu. Terwijl God ons juist in dit lichaam en op deze plek en in concrete relaties geplaatst heeft om Hem daar te dienen. In het aanvaarden van die beperking ligt juist onze vrijheid.

8 In dit kader is James kritisch op de 'digitalisering' van het kerkelijk leven. De kerk wordt daardoor weer iets waar jij boven staat. Je kunt wegzappen, zodat je niet aangesproken kunt worden. Juist de onderwerping aan God en de dienst aan je naaste leer je zo gemakkelijk af.

Bijbels antwoord

Wat moet ons antwoord zijn op de uitdaging van het leven in een internetwereld? Wat James ons in elk geval niet adviseert is om ons radicaal terug te trekken. Daar houdt je de zonde niet mee buiten de deur, want die zit in ons hart. Bovendien is het leven in onze samenleving ondenkbaar geworden zonder internettechnologie. En daar komt bij: internettechnologie op zichzelf mogen we zien als een gave van God waarmee we Hem en onze naaste kunnen dienen. Maar hoe ga je er goed mee om? James geeft een aantal adviezen in kernwoorden.

Het eerste kernwoord is *praktijken*. Je kunt het ook 'goede gewoonten' noemen. Het gaat om duidelijke afspraken over wanneer je internet gebruikt en wanneer niet. Vaste momenten waarop je een boek pakt, samen koffie drinkt, in de tuin werkt. Momenten waarop je leest uit Gods Woord en bidt. Over goede gewoonten moeten we niet negatief doen. Nee, gewoonten vormen ons hart. Zoals het automatisme om je smartphone te pakken en de internetwereld in te stappen een manier is om ontevredenheid met het gewone leven te *voeden*, zo is de keuze om dat niet te doen en met je gezin op de bank te gaan zitten en elkaar aandacht te

geven een manier waarop je dankbaarheid voor het leven zoals God geeft *voedt*. Dat je dat doet, voelt eerst misschien helemaal niet authentiek. Het gaat in tegen je neiging om die smartphone te pakken. Je doet het helemaal nog niet van harte. Maar daar moet je ook niet op gaan zitten wachten. James betreft hierbij wat Paulus ons leert in Kolossenzen 3:1v. Wij zijn met Christus gestorven en opgewekt. In Hem zijn wij nieuwe mensen. Voel jij je met Christus opgewekt? Nee. Maar het *is* wel zo. En leef nu, maak keuzes, ontwikkel gewoontes die horen bij die identiteit. En *zó* mag je hart ook mee veranderen.

Een tweede kernwoord is *mensen*. Wij floreren door het dienen van onze medemens. Welk medicijn schrijft Paulus ons voor tegen ontucht en bandeloosheid? Dat je je kleedt met liefde en innig medeleven. Het beste verweer tegen de verleiding om pornografie op te zoeken, is dat je de eenzaamheid van je computer, een omgeving waar je sensatiezucht en begeerte worden opgewekt, verlaat, en mensen opzoekt. Om hun liefde te ervaren en om lief te hebben.

Onder het kernwoord *mensen* schaaft James ook de gemeenschap van de kerk (niet helemaal adequaat, omdat het in de kerk, zoals hij zelf aangeeft, primair gaat om het spreken van God). In die gemeenschap moeten we ons regelmatig onderdompelen. Waarom? Omdat je in de kerk leert je naaste lief te hebben. Op internet kun je de ander ontvolgen als hij je niet zint. In de kerk leer je jezelf voor je broeder of zuster weg te cijferen. Op internet kun je wegsrollen of vooruitspoelen als je het saai vindt, of als dat wat je leest of ziet niet in je straatje past. In de kerk leer je te buigen onder het Woord. Úit

te luisteren. Daar leer je je te onderwerpen aan de autoriteit van God. Je leert je 'expressieve zelf' te verloochenen en mens te worden in zijn dienst.⁸

James sluit af met het woord *belofte*. De belofte van het evangelie. Wat is nu de aantrekkingskracht van die internetwereld op ons? Dat is ten

diepste dat ze belooft ons uit te tillen boven dit leven: anders te zijn dan ik ben, meer vreugde te voelen dan ik voel, even te kunnen ontstijgen aan de problemen van het echte leven. Internet haakt aan bij ons verlangen naar de hemel, naar een plek waar ons hart de rust vindt die het nodig heeft. En dan ontmaskert het evangelie die

belofte. Alleen God kan ons die rust geven. En die belooft hij ons ook door zijn Zoon Jezus Christus. Niet door een vlucht uit het concrete leven. Maar door dit leven te herstellen. Nu al. En straks volmaakt. De dagelijkse onderdompeling in dat evangelie is de sterkste kracht om de leugens van het internetevangelie te weerstaan. ■

In memoriam Aryjan N. Hendriks

7 janari 1934 – 17 februari 2025

In de vroege morgen van maandag 17 februari ging Aryjan Hendriks in in de vreugde van zijn Heer. Na een leven vol van dienen in liefde en trouw, kwam de rust bij zijn Heiland.

Aryjan Hendriks zag het levenslicht in Rotterdam-Hillegersberg. Na zijn schooltijd ging hij in 1952 naar de Theologische Hogeschool in Kampen, waar prof. Veenhof hem de liefde voor het ambt bijbracht. Bij prof. Trimp schreef hij zijn proefschrift, *Kerk en ambt in de theologie van A.A. van Ruler*. Als predikant kreeg hij de volgende standplaatsen: Goes 1960, Ommen 1964, Delft 1967 en Amersfoort 1972, tot aan zijn emeritaat.

Hendriks was predikant in hart en nieren. Hij maakte graag werk van zijn preken, had een pastoraal hart voor de gemeente en genoot van het catechiseren. Hij was blij dat zijn kerkenraad in de beëindiging van zijn huwelijk geen belemmering zag om zijn ambtelijk werk voort te zetten en droeg het alleen-zijn in geloof. Christus liet in ambtsdrager Hendriks zijn kracht, liefde en wijsheid zien.

Dat de Here hem gezegend had met talenten bleef niet onopgemerkt. Twee

keer is hij vanuit Canada benaderd om er hoogleraar te worden, maar hij koos ervoor om dominee te blijven. Vaak werd een beroep op hem gedaan

voor andere activiteiten. Hij zette zich in voor stichting De Driehoek, was deeltijd universitair docent poimeniek in Kampen, scribe van de GS Groningen-Zuid 1978 en preses van de GS Spakenburg-Noord 1987. Van de deputaatschappen noem ik die voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken om kerkelijke eenheid na te streven.

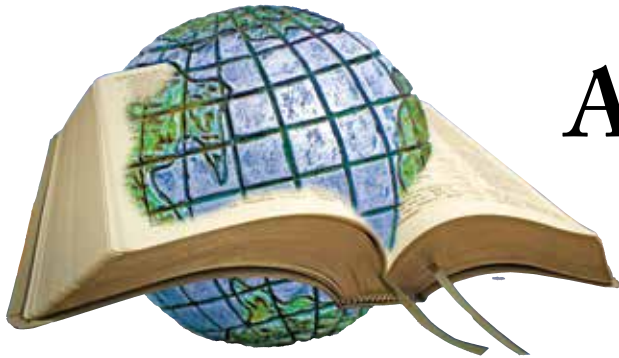
Ondanks al die verplichtingen vond hij tijd voor studie en voor het publiceren van de resultaten daarvan. Hij schreef

met name over het ambt en over het werk van de Heilige Geest. Ruim twintig boeken verschenen er van zijn hand. Als redacteur schreef hij in *Dienst*, het orgaan voor ambtsdragers. Vanaf het begin schreef hij ook voor *Nader Bekeken*. Veel van die artikelen werden gebundeld in cahiers, bijvoorbeeld: *Naar de kerk, waar en waarom?*, *Geleerd door de Geest* en *Verlicht door de Geest*.

Dat Hendriks bezorgd was over allerlei kerkelijke ontwikkelingen stak hij niet onder stoelen of banken. Hij was geen man van het experiment, maar wilde naar zijn belofte royaal en loyaal confessioneel gereformeerd zijn. Als redactie hebben we ons gelaafd aan en genoten van zijn wijsheid. In de omgang en in het debat was hij een gentleman, hij kon geweldig goed luisteren en vroeg door naar argumentatie. We zullen zijn wijze waardigheid missen.

We gedenken hem met dankbaarheid jegens onze goede God. We wensen de familie troost en kracht toe van onze levende Heer en Heiland, die beloofde: "Ik leef en jij zult leven".

Harm Boiten

AI zet wereldvrede onder druk

“Noach was een rechtschapen man (...) in nauwe verbondenheid met God. Noach deed (...) alles (de bouw van de ark) zoals God het hem had opgedragen.”
(Gen. 6: 9, 22)

“Ze (de mensen) zeiden: ‘Laten we een stad bouwen met een toren die tot in de hemel reikt. Dat zal ons beroemd maken (...).’”
(Gen. 11: 4)

“God heeft ons niet een geest van lafhartigheid gegeven, maar een geest van kracht, liefde en bezonnenheid.”
(2 Tim. 1:7)

De kwalificaties liegen er niet om. Ik heb het over AI, Kunstmatige (artificiële) Intelligentie, een verzamelaar voor alles wat computers zelf beslissen. AI is niet meer weg te denken uit ons dagelijks bestaan. Mijn smartphone corrigeert automatisch mijn tikfouten. Mijn buitenlamp schiet vanzelf aan als het donker wordt. Op basis van mijn kijkgedrag beveelt Netflix me bepaalde films aan. Ik kan ChatGPT allerlei moeilijke vragen stellen en er gesprekken mee voeren. Allemaal slimme apparaten die ons leven gemakkelijker maken. Ja maar ...

Kennelijk is het met AI niet allemaal halleluja. ‘Bedreiging van de menselijke beschaving’, waarschuwt de een. ‘De wereld staat voor een enorme uitdaging’, zegt een ander. ‘Of AI mensen zal gaan vervangen, is de grote vraag van deze tijd’, meent een volgende. En terug kunnen we niet meer. Het technologische proces dat begin jaren vijftig met een damprogramma inzette is onomkeerbaar. Toepassing alom: bedrijfsleven, agrarische sector, zorgverlening, transport, overheid, en ja: het militaire apparaat.

Waar hebben we het met AI eigenlijk over? Over een product van onze door God gegeven intelligentie. Zonder de Schepper zou de mens niet eerst via vuur en elektriciteit en nu met computers technologische vooruitgang

kunnen boeken. En meer specifiek: met AI hebben we het over een combinatie van data en algoritme. We geven een computer een instructie om aan de hand van gegevens een probleem op te lossen of een taak uit te voeren.

Een klassiek voorbeeld van toepassing van AI betreft een door IBM ontworpen schaakcomputer die in 1996/1997 won van wereldkampioen Kasparov. Dat is nu een kwart eeuw geleden. Momenteel kan zo’n computer per seconde uit zo’n 300 miljoen stellingen de op dat moment beste zet tevoorschijn toveren. In sciencefictionfilms spelen robots vaak een belangrijke rol. Zulke met AI geprogrammeerde machines leveren twee risico’s op.

Het eerste risico is dat de robot niet langer naar de aansturing van de mens luistert. Ik herinner me de uit 1973 stammende film *Westworld*. Bezoekers konden zich in een themapark verplaatsen in de met robots uitgeruste wereld van het Wilde Westen. Leuk ... totdat een van de cowboyrobots z’n eigen gang ging en met scherp op bezoekers begon te schieten. Kan AI door mensen onder controle worden gehouden?

Het tweede risico is dat de robot door de mens juist wel onder controle wordt gehouden. Want wie is die mens? Wat werd na het paradijs de aard van de mens? De Bijbel is daar niet optimistisch over. Zeker, we horen dat Noach technische kennis gebruikte om de

door God gewilde ark te bouwen, en de tempel van Salomo was een kunstwerk. Maar mensen gebruikten de techniek ook om een Toren van Babel en afgodsbeelden te fabriceren. AI kan een afgod worden, alsof geluk afhangt van dit technologische fenomeen.

Pessimisten zeggen dat de geschiedenis leert dat de mens er beter in is iets uit te vinden dan er op een goede manier mee om te gaan. Ze verwijzen naar vroegere Griekse filosofen die vertelden dat goden de mensen soms straffen door hun verlangens in uiterste consequentie te vervullen. Gebeurde in de 20^e eeuw iets dergelijks? Vanwege een dreigend energietekort moesten er nieuwe krachtbronnen worden gevonden: kernfysica. Er volgden levensreddende toepassingen: van hoogontwikkeld kankeronderzoek tot simpele rookmelders. Maar tegelijk maakten we nucleaire wapens waarmee de mensheid zichzelf kan vernietigen.

Autonome systemen

En juist met het oog op dat laatste wordt er nu wat AI betreft ernstig gewaarschuwd. Henri Kissinger (1923-2023) was onder de Amerikaanse presidenten Nixon en Ford veiligheidsadviseur en minister van buitenlandse zaken. Hij had een academische carrière achter de rug en beschreef in verschillende boeken zijn realistisch mens- en wereldbeeld. In de jaren zeventig kreeg Kissinger te maken met de Koude Oorlog tussen twee atoommachten, Amerika en de Sovjet-Unie. Al hun ideologische en belangentegenstellingen ten spijt kwamen er tussen die twee landen toch kernwapenakkoorden tot stand. Eén allesoverheersend gemeenschappelijk belang dwong hen daartoe: voorkom de ondergang van de wereld.

De laatste vijf jaar voor zijn sterven concentreerde Kissinger zich op AI.

Samen met technologische deskundigen publiceerde hij twee boeken: *The Age of AI and our Human Future* en *Genesis, Artificial Intelligence, Hope and the Human Spirit*. Zijn conclusie? Met kunstmatige intelligentie hanteert de mensheid een macht die zij onmogelijk helemaal kan bevatten. De mogelijkheden van AI zijn zo ongekend en onvoorspelbaar dat onze veiligheid en wereldorde op het spel staan.

Denk je een AI-systeem in dat zonder tussenkomst van de mens allerlei taken kan uitvoeren. Zo'n autonoom systeem kan zichzelf verbeteren en zich aan veranderende omstandigheden aanpassen. Neem als voorbeeld een stad met allemaal zelfrijdende auto's. De auto's zijn met elkaar verbonden, reageren op elkaar en willen ongelukken voorkomen. Botsingen zijn erg onwaarschijnlijk geworden.

Maar helaas ... de AI-systemen van Amerika, China en Rusland staan niet met elkaar in verbinding. Erger nog, ze voeren een wedloop wie straks de beste zal zijn. Doemscenario's worden reëel. De rivalen hebben informatie- en wapensystemen die op uitdagingen sneller reageren dan de mens. Op basis van ongrijpbaar geworden patronen kunnen ze conflicten laten escaleren. Diplomatie is buiten spel gezet.

AI stelt autoritaire regimes in staat de eigen bevolking minutieus te controleren. In Noord-Korea en China worden burgers van de wieg tot het graf in de gaten gehouden. Israël laat, met gegevens die door microfoons, camera's, drones en spyware verzameld zijn, Palestijnse gedragingen door slimme algoritmen analyseren om dreiging tijdig te kunnen neutraliseren. Concurrenterende staten bestoken elkaar met desinformatie om verkiezingen te beïnvloeden. Internationaal vinden machtsverschuivingen plaats ten gunste van

staten die in de ontwikkeling van AI voorop lopen.

Kom bij zinnen

Logisch dus dat goedwillende deskundigen de supermachten aanraden met elkaar in gesprek te gaan. Net als indertijd bij kernwapens moeten er afspraken komen, normen voor met name militaire toepassingen van AI. AI mag geen grotendeels autonome, niet aan ethische regels gebonden macht worden. Transparantie moet worden vergroot. Er zijn sanctiemaatregelen nodig tegen regeringen die desinformatie verspreiden.

Een utopie? Ja, als je constateert hoe ver zulke adviezen af staan van de huidige praktijk. De Raad van Europa riep staten vorig jaar op AI-wetgeving te maken met respect voor rechtsstaat en mensenrechten. De VN adviseerde de oprichting van een wereldwijd orgaan dat toezicht houdt op AI. Het is kruimelwerk in het licht van wat er op het spel staat. De belangrijkste besluitvormers moeten bij zinnen komen. Samenwerking is in hun eigen belang.

En de christen? Ik geloof in de absolute macht en soevereiniteit van onze God. Tegelijk beaam ik wat theoloog J.I. Packer (1926-2020) schreef:

Ik heb geen uiteindelijke verklaring voor de tegenstrijdigheid tussen de verantwoordelijkheid van mensen en de Bijbelse waarheid dat God ultiem boven alle beslissingen staat. Maar, zegt God: 'Wees niet bang, want Ik ben bij je, vrees niet, want Ik ben je God. Ik zal je sterken, Ik zal je helpen, je steunen met mijn onoverwinnelijke rechterhand' (Jes. 41:10). ■

**“Terwijl ze beweren
wijs te zijn, zijn ze
dwaas en hebben
ze de majesteit van
de onvergankelijke
God ingewisseld
voor beelden van
vergankelijke
mensen, vogels,
lopende en
kruipende dieren.”**

(ROMEINEN 1:22-23)

Het originele meesterwerk vervangen

Vermeer, Rembrandt, Picasso

Slechts een handjevol mensen op deze wereld kunnen een originele Vermeer, Rembrandt of Picasso bekostigen. Ik betwijfel eerlijk gezegd of er lezers van *Nader Bekeken* zijn die over dergelijke middelen beschikken. Dus, wat doen we? We gaan naar het Rijksmuseum in Amsterdam om ze daar te bewonderen. Of als we echt enthousiast zijn over deze beroemde schilders en hun schilderijen, dan kopen we een kopie. Bij voorkeur een goede kopie. Die hangen we dan aan de muur, zodat iedereen het kan zien. En uiteraard herinneren we gasten eraan: het is maar een kopie. Maar noch de eigenaar, noch de gasten zullen zich er al te lang druk over maken dat het slechts een kopie is – het is immers zo mooi!

Origineel versus kopie

Het evangelie is origineel, uniek in zijn soort. Het evangelie openbaart – en juist dat maakt het origineel: het komt niet uit mensen op, maar komt van boven en

wordt door God geopenbaard – dat God enkel en alleen wie gelooft als rechtvaardige aanneemt (Rom. 1:17). En ieder die gelooft, mag het origineel bezitten; het origineel van Christus' rechtvaardigende werk wordt het eigendom van de gelovige. Een onbetaalbare schat in je huis, in je hart!

Maar God wordt heel boos wanneer wij deze waarheid willens en wetens geweld aandoen (vers 18: “vanuit de hemel openbaart Gods toorn zich”). Ja, willens en wetens, niet onbedoeld en naïef; het evangelie geweld aandoen, is niet toe te schrijven aan onwetendheid. Want, zegt Paulus, wij kunnen God kennen. God heeft zichzelf kenbaar gemaakt – zijn eeuwige kracht en goddelijkheid zijn vanaf de schepping van de wereld zichtbaar in zijn werken (vers 19-20). Maar wij zijn dwaas geworden – onze overpeinzingen zijn volkomen zinloos en ons onverstandige hart is verduisterd (vers 21). Wij weigeren God te erkennen als degene die Hij is. En wij vervangen Hem door eigen, zelfgemaakte goden. Wij bedekken de majesteit van de onvergankelijke God met een veelheid aan afgoden, beelden van vergankelijke schepselen – mensen, vogels, lopende en kruipende dieren (vers 23).

Kopie van een kopie van een kopie

Op dit punt is het waardevol om even goed te luisteren naar hoe Paulus deze dwaasheid van de mens in vers 23 beschrijft. Hij formuleert namelijk heel doelbewust. Ik citeer nogmaals vers 23, nu vanuit de Herziene Statenvertaling: “(...) en hebben zij de heerlijkheid (*doksa*) van de onvergankelijke God vervangen door een beeld dat lijkt op een vergankelijk mens, op vogels en op viervoetige en kruipende dieren”. Je moet deze woorden een beetje uit elkaar trekken om het goed te begrijpen. Het eerste wat we moeten zeggen, is dat de mens op zichzelf al beeld van God is – dat lezen we in Genesis 1:26 en 27, en belijden we in zondag 3 HC. Het is niet de bedoeling van Paulus om hierover te spreken in Romeinen 1, maar het is toch goed om in gedachten te houden. De mens is niet God – hij is een afschijnsel, een gelijkenis, een evenbeeld van God. Maar dat is het nog niet waarmee de mens, volgens Paulus, God vervangt – was het maar zo. Nee, de mens vervangt God met een bééld van een vergankelijk mens – dus met een *beeld van het beeld* (de mens). En dan nog niet eens het

originele beeld uit de goede schepping, maar het beeld zoals dat na de zondeval tevoorschijn is gekomen: vergankelijk, kwetsbaar, sterfelijk. Maar zelfs nu zijn we er nog niet. Paulus zegt nog meer: de mens vervangt God niet alleen door een beeld van een vergankelijk mens, maar door een beeld dat *lijkt op* (Grieks: *en homoiomati*) een vergankelijk mens. Het beeld dat de mens voor zichzelf schept, heeft iets weg van een vergankelijk, kwetsbaar, sterfelijk mens – je moet goed kijken om het te herkennen.

leugen, ze vereren en aanbidden het geschapene in plaats van de schepper, die moet worden geprezen tot in eeuwigheid (vers 25). Anders gezegd: de mensen wisselen het originele meesterwerk in voor een kopie van een kopie van een kopie. En hoe vaker je de kopie kopieert, hoe zwakker de kwaliteit wordt. Probeer het maar – ga naar het Rijksmuseum in Amsterdam, en bied de directie een kopie van een kopie van een kopie van *De Nachtwacht* aan. Ik betwijfel ten zeerste of ze je serieus zullen nemen.

21^e eeuw? Misschien de god van het geld en de rijkdom – vertrouw je erop dat die je erdoorheen zal helpen? Of misschien de god van het plezier en het feesten – omarm je hem misschien om van je grootste ellende af te komen? Of misschien de god van ... en vul dan je eigen naam in. Ben jij misschien je eigen god geworden, volg je een spiritueel 'spiegeltje, spiegeltje aan de wand, wie is de enige redder in het land?' voor je eigen redding ...?

Paulus' argument in vers 23 (bijna ad absurdum) helpt ons daarom om te zien hoe dwaas het is om het onvergankelijke in te ruilen voor het vergankelijke. Laten we onze redding niet hier op aarde zoeken, want daarmee creëren we onze eigen ijdele afgod. Maar laten we net als Paulus (in Fil. 3:7-9) alles opgeven en als afval beschouwen, alleen maar om Christus te winnen. En laat de wereld ons geloof dan maar dwaasheid noemen; of beter gezegd: de wereld *zál* je een dwaas noemen als je gelooft in Christus als je redder. De wereld *zál* je belachelijk maken omdat je je leven bouwt op een redder aan een houten kruis. Maar leer dan ook verder te kijken dan wat we met het blote oog kunnen zien. Zie in dat het zinloos is om God in te ruilen voor een kopie van een kopie van een kopie. Ruil liever alles in voor Hem – het origineel. Weinig mensen vandaag hebben de middelen om een originele Vermeer, Rembrandt of Picasso te kunnen kopen. Maar door het geloof ontvangen gewone mensen gratis het origineel: Jezus Christus, en de rechtvaardiging door Hem. ■

Zie in dat het zinloos is om God in te ruilen voor een kopie van een kopie van een kopie. **Ruil liever alles in voor Hem – het origineel**

En om, ten slotte, zijn eigen dwaasheid te bekronen, vervangt de mens God ook nog door beelden die lijken op vogels en op viervoetige en kruipende dieren. We zien dus hoe Paulus hier de woorden en begrippen op elkaar stapelt om daardoor zijn lezers bij de impact ervan te bepalen. En wat is het resultaat hiervan? Iets wat a) lijkt op, b) een beeld van, c) een vergankelijk mens – terwijl, niet te vergeten, de mens zelf ook 'maar' beeld van God is (en ik bedoel dit niet denigrerend tegenover de hoge positie waarin God de mens heeft geschapen). En de reden waarom Paulus de woorden en begrippen zo opstapelt, is om het oneindige verschil in waarde tussen het origineel en de vervalsing(en) te laten zien. De mensen verruilen God (het origineel) voor een beeld van een beeld van een beeld: ze wisselen God in voor de

Het origineel

Je eigen redding willen bewerken of die door een ander wezen (vogels, viervoetige of kruipende dieren) willen laten bewerken, is dwaasheid. Want terwijl je het onvergankelijke kunt ontvangen, kies je bewust voor het vergankelijke, iets waarin de dood heerst. Terwijl God zichzelf aanbiedt als redder, kies je in plaats daarvan voor jezelf of voor een ander schepsel. En dit vraagt van ieder van ons eerlijk zelfonderzoek: aanbid jij misschien een kopie van een kopie van een kopie in jouw leven, en zet je misschien iets anders in de plaats van God? Is God nog steeds je enige redder in leven en dood, of heb je Hem misschien vervangen door een van de vele goden op de godenmarkt van de

EN ZIENDE HEN ...

**Dan loopt Hij
over het water als op
een zee van glas:
God vertreedt de
woeste tegenstand**

De discipelen zijn moe. Ze hebben hun eerste stappen gezet in de evangelieverkondiging. Toen ze daarvan terugkwamen, nam Jezus hen mee naar een rustige plek, om op adem te komen. Maar daar stonden meer dan 5000 mensen te wachten.
Het werk is nooit klaar.

Aan het einde van die dag dwingt Jezus hen de boot in te gaan. Weer geen rust. En hard moeten ze werken ook, want de wind is tegen hen. Als een vijand beukt die op hen in. Het zeil blijft naar beneden. De handen aan de riemen en roeien maar.

Het was avond geworden en ze waren allang midden op het meer, helemaal uit koers. En de Heer Jezus? Hij was nog op de berg aan het bidden. En Hij wachtte tot de vierde wake, ongeveer drie uur 's nachts, met komen. Wat zullen de discipelen zich eenzaam gevoeld hebben en wanhopig, al die uren in de boot.
En ziende hen – staat er.

In hun gezwoeg: ziende hen.
In hun moeheid: ziende hen.
In de tegenstand: ziende hen.
In de wanhoop: ziende hen.

Hij ziet en wacht tot Zijn moment om te komen. Maar in het zien zit het komen dat komt. In het zien komt Hij al. Dan loopt Hij over het water als op een zee van glas: God vertreedt de woeste tegenstand. Zo was het voor die twaalf in dat bootje – en méér was er nog niet. Dat bootje was de hele kerk.

Het is niet anders geworden. De kerk die verdrukt en vervolgd wordt. Waar de vrouwen hun psalmen zingen met de mond op de grond, opdat het zingen niet gehoord wordt.
Ziende hen.

De gevangenen en kampen in Noord-Korea, waar onze broeders en zusters op afgrijselijke manier gemarteld worden.¹ Het lijf uitgemergeld en uiteengerukt. Nooit rust. Altijd moe. Altijd pijn.
Ziende hen.

Een kerk die moet roeien tegen de wind van leer, waar nauwelijks tegenstand aan te bieden is, want die wind draait alle kanten op. Wind van leer, die meewaait met de mistral van de cultuur. En al roeiend dwaalt de kerk af – is allang midden op het meer.
Ziende hen.

Een kerkverband in nood. Waar de golven zo zwaar op hebben ingebeukt dat de gaten met geen dekens meer dicht te stoppen zijn. De spanten kraken. Met een knal breekt er her en der al één. De handen aan de riemen – rust is er niet. En er is altijd meer te doen.
Ziende hen.

Een gezin – kerk in het klein – waar door de smartphone de machten van de wereld losgelaten worden op de kinderen. Het geloof wordt aan het schudden gebracht en er wordt meer op de golven dan op de Heer gelet.
Ziende hen.

In hun gezwoeg,
in hun moeheid,
in de tegenstand,
in de wanhoop ...

... ziet Hij ons.
En zal Hij komen – want in het zien komt Hij al.

¹ Jan Vermeer, *Noord Korea ontmaskerd. Over leven in een totalitaire staat*, uitg. Open Doors & Plateau, 2023, hoofdstuk 7.

MARTEN MICRON

1. Drie omslagen in Microns leven (1522/1523-1559)

Zijn naam betekent 'de kleine' en klein is ook zijn bekendheid. Ik vermoed dat de meeste lezers nog nooit van Marten Micron gehoord hebben. Ik in ieder geval niet, totdat prof. Erik de Boer mij voorstelde over Micron mijn proefschrift te schrijven. Ik kwam erachter dat hij toch een theoloog van formaat is, die in zijn tijd – terecht – veel aanzien had.

In dit artikel vertel ik iets over het leven van Micron. In het volgende artikel ga ik in op zijn kerkleer. In een laatste artikel vertel ik hoe Micron dacht over de plicht je te voegen bij de ware kerk.

1. De Geneesheer roept een arts

Wat zal er door Marten Micron heen gegaan zijn toen hij zijn eerste boek in handen kreeg? Ongetwijfeld is dat voor iedereen die schrijft een bijzonder moment. De letters die je – in die tijd – met ganzenveer op papier had gekrast nu als nette drukletter te zien. Een eerste boek: het begin van een schrijversbestaan. Maar het zal Micron er vooral aan herinnerd hebben hoe hij een nieuwe weg ingeslagen was.

Over welk boek heb ik het eigenlijk? De titel is lang en ingewikkeld: *In libros de Placitis Hippocratis et Platonis Argumenta* (Vertaald: Weergave van 'Over de boeken met de leerstellingen van Hippocrates en Plato'). Hoewel er geen exemplaar van is teruggevonden, kunnen we uit de titel wel ongeveer afleiden waar het over ging. Het is een commen-

taar op, een samenvatting of vertaling van verschillende boeken die de Griekse geneesheer Claudius Galenus (129-216) schreef over Plato en Hippocrates. Inderdaad – Microns eerste boek was een medische verhandeling. Het kwam uit in Bazel rond 1549. Door dit boek weten we dat hij eerst medicijnen heeft gestudeerd. Waarschijnlijk deed hij dat in Leuven. Hij kwam namelijk uit Gent, waar hij in 1522 of 1523 geboren is. Zijn ouders waren, voor zover we kunnen nagaan, geen volgelingen van de 'nieuwe leer' van Luther, die ook Gent nogal in verwarring bracht. Het was trouwens niet alleen de leer van Luther die dat deed. Vlaanderen was een gebied waar veel gereisd werd van en naar de havens. En waar gereisd wordt, daar reizen meningen mee. Karel V probeerde dat in Vlaanderen met harde hand te onderdrukken. Boeken van Luther werden op de brandstapel gegooid, ook in Gent. Was het daar maar bij gebleven! Ook mensen werden verbrand of geëxecuteerd, vanwege hun afwijkende meningen. Toch bleek de nieuwe leer niet te onderdrukken. Door toneelspelen werd die gepopulariseerd en verspreid.

Jan Utenhove, een latere medewerker van Micron, liet zo'n toneelstuk opvoeren in de buurt van Gent: *De evangelische leraar*.

Wat Micron daarvan meegekregen heeft? Hij zal in ieder geval geweten hebben van de nieuwe leer. En hij zal ook geweten hebben dat die gevaar opleverde. Heeft hij zich ergens in de jaren tussen 1540 en 1546 afgekeerd van de Rooms-Katholieke Kerk en vinden we hem daarom in 1547 in Bazel? Het zou goed kunnen, maar zeker weten we het niet. Het is wel zeker dat hij in 1547 al is overgegaan tot de gereformeerde leer. Hij verbleef toen namelijk bij een vriend van Calvijn, Jacques de Bourgogne. Daar ontmoette hij ook John Hooper, een Engelsman die vanwege zijn geloof was gevlucht. Hooper was niet zomaar bij De Bourgogne. Hij kwam om te trouwen met Anne de Tserclaes. Niet lang daarvoor had Anne voor hem gezorgd toen hij ziek op bed lag in Straatsburg en waren ze verliefd geworden op elkaar. Nu ontmoette Hooper bij De Bourgogne ook Marten Micron, een jongeman van zo'n vijftienvijftig jaar. Hij

J.V. Haidt, *Edward VI geeft de Europese immigranten toestemming om een gemeente te stichten*

was onder de indruk van diens intelligentie en werklust en wilde dat Micron ging studeren in Zürich, om zo de kerk van dienst te kunnen zijn. Micron was niet minder onder de indruk van Hooper: hij zou de Zwingli van Engeland kunnen worden.

Voordat Micron naar Zürich verhuisde, studeerde hij eerst een jaar aan de universiteit van Bazel. We mogen ervan uitgaan dat hij zich voorbereidde op de theologische studie in Zürich. In diezelfde tijd werkte hij aan het boek over Galenus – een medisch boek, dat uitkwam toen hij al een andere koers was gaan varen. Na zijn verblijf in Bazel zou hij in Zürich een jaar lang studeren onder Heinrich Bullinger, en vervolgens met Hooper doorreizen naar Engeland. In *libros de Placitis Hippocratis et Platonis Argumenta* staat symbool voor de eerste omslag in zijn leven: de overgang van zijn leven als arts naar dat van gereformeerd theoloog.

2. De Herder roept een pastor

We hebben gekeken naar Microns eerste boek; nu kijken we naar het laatste

boek dat hij zelf nog in handen heeft gehad toen het klaar was. We zijn dan een kleine tien jaar verder: 1557. In die tien jaren heeft Micron bijna zijn hele erfenis aan de kerk van alle eeuwen geschreven en gegeven. In 1557 komt zijn boek *Apologeticum Scriptum* uit. In die titel herkennen we het woord 'apologie', zoals in 'apologetiek' en het Engelse 'apology'. Scriptum is gewoon: geschrift. Het gaat dus om een geschrift waarin Micron zich verantwoordt, namelijk tegenover Joachim Westphal, de lutherse predikant van Hamburg. Een echte rauwdouwer was Westphal, die fel van leer trok tegen de gereformeerde avondmaalsleer. Met hem kwam Micron fel in conflict na zijn vertrek uit Engeland.

Hoe was het zover gekomen?

In 1549 was Micron samen met John Hooper en zijn gezin naar Engeland gereisd. Ze arriveerden in Londen op 16 mei 1549. In die tijd regeerde Edward VI, 'the boy-king', die toch heel zelfstandig wist te handelen. Hij steunde het proces van kerkhervorming en stond ook toe dat de immigranten uit verschillende Europese landen hun eigen ge-

meentes vormden. Ook degenen die uit de Lage Landen en Frankrijk kwamen. Onder leiding van Johannes à Lasco als superintendent¹ vormden zij de vluchtelingenkerken, zoals ze meestal genoemd worden.²

Micron werd een van de predikanten van de Nederlandstalige gemeente. Hij en zijn collega's, waaronder de ouderling Jan Utenhove, werkten er nauw samen. Een heel belangrijk document waar ze aan werkten was de kerkorde, met daarin de orde van dienst en verschillende formulieren, bijvoorbeeld voor de doop, het avondmaal en het huwelijk. Wie deze formulieren nu doorleest ziet direct dat onze klassieke formulieren gedeeltelijk op deze formulieren gebaseerd zijn.³ De kerk moest van de grond

¹ Een superintendent is een soort 'eerste onder gelijken', hij is de predikant van de predikanten en stuurt hen aan.

² Op die term 'vluchtelingen' is wel wat aan te merken, want lang niet alle immigranten waren daadwerkelijk vluchteling.

³ Dit zijn de *Ordinanciën*. De editie van W.F. Dankbaar is tweedehands nog wel te krijgen.

af opnieuw gebouwd worden. Daarom schreef Micron ook een catechismus, die weer invloed heeft gehad op de Heidelbergse Catechismus. Het is wel duidelijk dat hoe wij kerk zijn mede gevormd is door Microns werk in Londen.

Maar in Londen kon hij niet blijven. Edward VI stierf op jonge leeftijd (waarschijnlijk aan tuberculose) en na een mislukte poging om de hervorming te redden door Jane Grey koningin te maken ('the six-day queen'), kwam 'bloody' Mary aan de macht. Zij was overtuigd Rooms-Katholiek. De grond werd de gereformeerden te heet onder de voeten en op 17 september 1553 verlieten zij Engeland.

Een barre reis volgde. Eerst zochten ze asiel in Denemarken. De lutherse koning gaf hun echter geen ruimte om naast de Lutherse Kerk een gereformeerde eredienst in te richten. In de winter moesten de bijna tweehonderd pelgrims op zoek naar een plek om te wonen. Ze reisden langs de steden van Noord-Duitsland, maar kwamen keer op keer in conflict met de lutherse predikanten. Onder andere dus met Joachim Westphal. Niet alleen met lutheranen botste Micron. Hij ging ook het debat aan met de doopsgezinden en hun leider, Menno Simons.⁴ Deze twee 'kampen' zorgden in de rest van zijn leven voor de twee polemieken waar hij het meeste mee te maken kreeg. In het *Apologeticum Scriptum* vinden we een uitgebreid verslag van Microns conflict met Westphal. Zo markeert ook dit boek een grote verandering in zijn leven: zijn reis van Engeland naar een nieuwe plek, met alle tegenslagen die hij daarbij te verwerken kreeg.

3. De Meester roept zijn knecht

We hebben gekeken naar twee omslagen in het leven van Micron. De laatste

titel die ik hier naar voren haal, is die van het boek dat ik zelf bestudeerd heb in de afgelopen jaren: *Van de weerdicheydt, nutheydt ende noodicheyt der christelicker vergaderingen*. Vrij vertaald: Waarom de kerk waardig,⁵ nuttig en nodig is. Nog vrijer vertaald: Waarom je naar de kerk moet. Het boek kwam uit in 1561, dus ná het sterfjaar van Micron. Op 12 september 1559 was hij aan de gevolgen van de pest gestorven te Norden, Oostfriesland. Daar was hij ruim vijf jaren eerder predikant geworden, op 20 mei 1554. De gemeente in Norden had een woelige tijd achter de rug. De vorige predikanten (Forstius, Fusipedius en Lemsius) hadden onderling veel strijd over de betekenis van het avondmaal. Lemsius en Forstius waren lutheranen, terwijl Fusipedius de opvattingen van Zwingli volgde. Dit leidde er uiteindelijk toe dat alle drie de predikanten werden afgezet.⁶ Micron was een van de drie nieuwe predikanten die de gemeente gingen dienen. Hij werd bijgestaan door Albert Holtmann en, aanvankelijk, Vincent Frisius, later Feddo Hommius. Zij hadden de taak om de gemeente, jarenlang in de klem tussen polemiserende voorgangers, weer tot rust te brengen. De bronnen zijn schaars, maar het lijkt erop dat die rust er geweest is in de jaren dat Micron in Norden werkte.

Micron was in deze tijd een vooraanstaaend theoloog. Een mooi voorval illustreert dit. Een zekere Adriaan de Kuiper reisde vanuit Breda naar Emden om goedkeuring te krijgen voor twee boeken die hij had geschreven, een over de Anabaptisten en een over een mystieke voorman, Hendrik Niclaes. De Emders kerkenraad stuurde hem door naar (onder andere) Micron. Die moest beoordelen of de boeken nog verbetering nodig hadden.

Een tweede voorbeeld is dat À Lasco hulp nodig had om de vreemdelingen-

kerk in Frankfurt vorm te geven. Juist Micron liet hij komen om hem daarbij te helpen.

Die was nog maar net predikant in Norden en ging snel terug naar zijn vrouw Cecilia en zijn gemeente. Relatief rustige jaren volgden, al lijkt Micron wel ongerust te zijn geweest over de mogelijkheid dat graaf Johann II van Rietberg Oostfriesland onder de voet zou lopen. De graaf, die veel vijanden maakte, werd echter gevangen genomen nadat zijn kasteel zeven maanden belegerd was geweest.

Rustig was het niet in 1559. In dat jaar raasde de pest door de stad. Microns vrouw werd getroffen door de ziekte. Waarschijnlijk heeft zij het overleefd. Eind augustus stierven Microns beide collega's aan de zwarte dood, 12 september ging Micron dezelfde weg.

Maar hij liet iets achter: een onvoltooid manuscript, geschreven in het Latijn, over waarom de kerk waardig, nuttig en nodig is. Het manuscript werd vertaald en uitgegeven. Nicolaus Carinaeus schreef de hoofdstukken waar Micron niet meer aan toegekomen was. Zo zijn we weer bij deze laatste titel en aan het einde van Microns leven.

In dit artikel heb ik een korte inleiding gegeven op het leven van deze belangrijke dienaar van de gereformeerde kerken. Hij heeft onder Gods genade veel bijgedragen aan hoe de kerken hun dienst aan de HEER vorm geven. In de volgende artikelen wil ik ingaan op zijn kerkleer. ■

4 Ook op deze debatten volgde een reeks boeken.

5 Waardig is een wat ongrijpbaar woord. Het betekent hier zoveel als 'mooi' of zelfs wel 'heerlijk' of 'glorierijk'.

6 Dit staat bekend als de Norder Kirchenstreit.

Gesignaleerd

Als redactie kregen we een vraag van een lezer die het NGK synoderapport met betrekking tot homoseksualiteit had gelezen: “Wat als de synode hiermee akkoord gaat? Ik kan me er absoluut niet in vinden en vind dat het tegen Gods Woord ingaat. Mag ik hierom breken met de NGK en bijvoorbeeld overgaan naar de Bond in de PKN?”

Op 8 maart is gebeurd wat deze vraagsteller al vermoedde. De synode heeft besloten in lijn met het synoderapport en ging zelfs nog een stapje verder. Voor hen die leven in een homoseksuele relatie staat het avondmaal open, het behoort tot de mogelijkheden dat zij het ambt van predikant, ouderling of diaken bekleden en dat hun relatie kerkelijk wordt ingezegend.

Hoe schokkend dit besluit ook is voor hen die trouw willen blijven aan Gods Woord, helemaal verrassend is het niet. Dat heeft te maken met de dieper liggende oorzaak waarom dit besluit zo genomen kon worden. In een bijlage bij het rapport ter voorbereiding op de synodale besluitvorming kregen Wolter Rose aan de ene kant en Jan Mudde met Maarten van Loon aan de andere kant gelegenheid om puntsgewijs hun overwegingen nog eens weer te geven.

Wolter Rose geeft daarin aan dat er volgens hem geen Bijbelse ruimte is voor gelijk-geslacht verbintenissen met een seksuele dimensie. Hij wijst daarbij “op de grote lijn die de Here Jezus aanwijst voor de ethische bezinning op huwelijk, geslachtelijkheid en seksueel handelen in Matteüs 19: eerst terug naar het begin, toen de Schepper de mens mannelijk en vrouwelijk maakte; en dan vandaaruit verder naar de actuele situatie, die niet meer die van het begin is”. Jan Mudde en Maarten van Loon geven aan dat we van deze lijn mogen

afwijken. In de Bijbel wordt weliswaar seks tussen mensen van hetzelfde geslacht veroordeeld, maar er zijn, volgens hen, sterke aanwijzingen te geven dat deze teksten niet geschreven zijn met mensen met een homoseksuele oriëntatie voor ogen. “De manier waarop Paulus in Romeinen 1 en in 1 Korintiërs 6 over seks tussen mensen van hetzelfde geslacht schrijft, is daarom een sterke aanwijzing dat mensen met een aangeboren, exclusieve en diep gewortelde homoseksuele gerichtheid niet op zijn netvlies stonden”.

Wolter Rose, op zijn beurt, geeft aan dat in dit argument een grens wordt overgegaan. De vraag is: mogen wij bij het lezen van de Bijbel het perspectief van een alwetende verteller inbrengen die het voor ons vandaag mogelijk zou maken vast te stellen wat Paulus al of niet wist of op zijn netvlies had? Rose zegt van niet, Mudde en Van Loon zeggen van wel.

Het probleem van de NGK is dat over dit verschilpunt nooit een fundamentele discussie is gevoerd. Iets wat overigens op dit moment ook zichtbaar wordt binnen de CGK als het gaat om voor en tegenstanders van de vrouw in het ambt die zich beiden beroepen op de Bijbel. Ad de Bruijne heeft dit op scherp gezet in een column waar Jan Wesseling in het Actueel op wijst. Bijbelse ruimte voor de vrouw in het ambt en voor homoseksuele relaties is alleen mogelijk als je uitgaat van een andere Schriftvisie.

Terug naar de vraagsteller. Binnen de NGK blijkt dus ruimte voor een andere Schriftvisie. Plaatselijk zal de kerkenraad bevestigd moeten worden of hij hierin meegaat of niet. Maar dat geldt dan ook voor een kerkenraad van de Gereformeerde Bond in de PKN. Er is hierover veel meer te zeggen, maar daarvoor ontbreekt nu de ruimte.

HOE MIGRATIE ECHT WERKT

Wanneer het over (asiel)migratie gaat, wordt heel vaak gezegd: “We moeten de landen van herkomst steunen bij het ontwikkelen van hun eigen economie, dan blijven de mensen wel ‘thuis’”. Dit lijkt een zeer logische stelling, maar klopt het wel?

Hein de Haas heeft deze en andere stellingen diepgaand onderzocht op juistheid en komt in zijn boek *Hoe migratie echt werkt. Het ware verhaal over migratie aan de hand van 22 mythen* tot een aantal opmerkelijke conclusies.

Auteur Hein de Haas is hoogleraar sociologie en gaf leiding aan het Determinants of International Migration-project (DEMIG) op het International Migration Institute van de University of Oxford.

22 mythen over migratie

De Haas presenteert zijn boek als het 'ware verhaal' over migratie aan de hand van 22 mythen. Met mythen doelt hij op niet-kloppende overtuigingen, onjuiste veronderstellingen en foute verhalen over migratie in het algemeen.

Aan elke mythe wordt een apart hoofdstuk gewijd, waarbij de opzet steeds gelijk is. Eerst wordt een omschrijving gegeven van de betreffende mythe. Daarna volgt het onderdeel 'Hoe het echt werkt'. Dat maakt het boek in ieder geval heel overzichtelijk en goed leesbaar.

De Haas onderbouwt zijn kritiek op de 22 mythen met de resultaten uit veel internationale onderzoeken. In deze recensie geven we aandacht aan een paar mythen om een idee te geven van de inhoud.

Ontwikkelingshulp remt migratie niet af

Zoals reeds opgemerkt lijkt het heel logisch dat ontwikkelingshulp aan arme landen de migratie zal doen afnemen. Hoe komt De Haas erbij dit te bestrijden? Hij stelt zelfs dat ontwikkelingshulp de migratie zal doen toenemen. Dat komt omdat migreren niet is weggelegd voor de allerarmsten. Migreren kost (veel) geld. Denk aan de bedragen die moeten worden betaald aan smokkelaars. Wanneer in een Afrikaans land de levensstandaard stijgt, zullen meer mensen de gelegenheid krijgen om te migreren. Althans, zolang het welvaartsniveau nog ver onder dat in de Europese landen ligt.

Een andere mythe is volgens De Haas dat de ontwikkelde landen migranten nodig hebben om de vergrijzing op te vangen. Ook dit lijkt een logische stelling. Zo laat Japan, waar het geboortecijfer is gezakt tot 0,8, nu mondjesmaat migranten toe, ondanks de weerzin die er tegen hen bestaat in het land.

De Haas betoogt dat immigratie uiteindelijk niet de oplossing is voor de vergrijzing. Een Amerikaans onderzoek heeft laten zien dat er in Duitsland 3,4 miljoen migranten per jaar (!) nodig zijn om de vergrijzing op te vangen. Daarbij moet ook nog worden bedacht dat migranten zelf ook verouderen en steeds minder kinderen krijgen.

Het toelaten van migranten biedt dus slechts tijdelijk soelaas.

Zal klimaatverandering tot massale migratie leiden?

Het wordt heel vaak beweerd: de klimaatverandering zal hordes klimaatvluchtelingen naar het noordelijke halfrond doen trekken. Hein de Haas waagt het deze bewering te betwijfelen. Als voorbeeld noemt hij de zeespiegelstijging. Volgens de algemene verwachting zullen landen als Bangladesh grote delen van de grond aan de golven moeten prijsgeven. En grote groepen mensen zullen naar andere gebieden moeten verhuizen. De eilandengroep Tuvalu verdwijnt wellicht helemaal in de omringende zee. De Haas wijst er evenwel op dat met de stijging van de zeespiegel ook het landniveau stijgt door sedimentatie, oftewel grondafzetting. Zo heeft Bangladesh in de periode 1985-2015

meer land gewonnen dan verloren (7,9 vierkante kilometer per jaar). En ook het landoppervlak van Tuvalu blijkt in de periode 1971-2014 met 3% te zijn gegroeid. In dit verband zet De Haas ook zijn vraagtekens bij de mythe van de oprukkende woestijn. Uit satellietbeelden van de Sahel – de semidroge streek ten zuiden van de Saharawoestijn – blijkt dat dit gebied in de afgelopen decennia is 'vergroend', vooral door toename van boombedekking (het oppervlak dat door bomen wordt ingenomen).

Strengere grenscontroles

Interessant is ook wat De Haas beweert over de gevolgen van een strengere grenscontrole. Het lijkt voor de hand te liggen dat daardoor minder migranten het land binnenkomen. Het tegendeel blijkt het geval te zijn. Visumplicht en strengere grenscontroles doen tijdelijke migranten besluiten permanent in het land van aankomst te blijven. En dan moeten we met name denken aan arbeidsmigranten. Door deze strengere maatregelen stopt de 'circulaire' migratie. Wie het eenmaal is gelukt een land binnen te komen, zal niet zo gauw meer weggaan uit angst niet meer te kunnen terugkeren. Met als gevolg dat hiermee een 'ketenmigratie' op gang wordt gebracht. Wanneer de vaders niet meer zo gemakkelijk op en neer kunnen reizen om hun gezin te bezoeken, zullen ze proberen hun gezin ook te laten overkomen.

Bij 'open grenzen' is er veel meer beweging in de arbeidsmigratie. Dan gaan de cijfers op en neer met de conjunctuur in het land van aankomst.

Analyse

Er zijn best wel vragen te stellen bij sommige passages in het dikke boek van De Haas. Ik denk aan zijn stelling dat mensensmokkel niet de oorzaak is van illegale migratie. Smokkel is een reactie op de strenge grenscontroles. Met andere woorden: laat de grenzen open en er zal geen sprake meer zijn van smokkel. Dit doet me te veel denken aan een oproep om de huisdeur 's nachts open te laten staan, dan heb je ook geen last meer van inbrekers. Los daarvan vindt De Haas het onjuist om mensensmokkel te zien als oorzaak van illegale migratie (mythe 19). Het zijn uiteindelijk de migranten zelf die koste wat kost Europa willen binnenkomen. En dat verleidt smokkelaars op hun beurt weer tot vreselijke praktijken.

De bestrijding van de 22 mythen resulteert in een duidelijke analyse. De Haas laat zien dat economie en migratie nauw met elkaar samenhangen. Hij licht dit toe met een paar concrete voorbeelden. Wanneer de Fransen kiezen voor het verlagen van de pensioengerechtigde leeftijd, dan kiezen ze voor een grotere afhankelijkheid van arbeidsmigranten. Wanneer echtparen beiden een volledige baan willen hebben om een goed inkomen te kunnen verwerven, hebben ze oppas nodig voor hun kinderen. Een hoge levensstandaard vraagt om veel personeel. En daarom is een lagere levensstandaard de beste manier om migratie te laten afnemen.

¹ Zie mijn *Migratie en vrede in de samenleving*. Een uitgave van de Willem de Zwijgerstichting, 2024.

Asielmigranten

Terecht merkt De Haas op dat de komst van asielmigranten de meeste spanning oplevert in de samenleving (443). De toenemende acceptatie van de immigratie van geschoolde arbeidskrachten, investeerders en studenten staat in scherp contrast met de algemene houding tegenover asielzoekers. Dit heeft te maken met de vrees voor

een constante stroom van buitenlandse mensen om wier komst niemand heeft gevraagd. En er zijn geen 'knoppen' waaraan je kunt draaien om grip te krijgen op die stroom.

Daarbij komt nog de volgende factor. Het is een gegeven dat de duizenden Oekraïense vluchtelingen zonder noemenswaardige problemen in de Nederlandse samenleving zijn opgenomen. De Haas stelt dat dit een kwestie van 'politieke wil' is (444). Mijns inziens speelt hier een andere factor een grote rol. Oekraïners en Nederlanders staan cultureel en religieus veel dichter bij elkaar dan Nederlanders en Syriërs. Een Oekraïense vrouw krijgt hier veel gemakkelijker een baan dan een gesluierde vrouw (ervan uitgaand dat zij van haar man buiten de deur mag werken). Daarmee komen we bij het thema 'migratie en vrede in de samenleving', een thema dat in het boek van De Haas verder niet aan de orde komt.¹

Beoordeling

Ongetwijfeld zijn er lezers die vinden dat Hein de Haas een 'linkse professor' is die pleit voor 'open grenzen'. Dat kan een reden zijn om zijn kritiek op de 22 mythen bij voorbaat te wantrouwen. Dat zou onverstandig zijn. De Haas pakt niet alleen rechtse, maar ook linkse 'migratiemythen' aan. Het boek *Hoe migratie echt werkt* draagt

Een hoge levensstandaard vraagt om veel personeel. En daarom is een lagere levensstandaard de beste manier om migratie te laten afnemen

veel huiswerk aan voor organisaties en regeringsfunctionarissen die zich met migratie bezig houden. Het dikke boek laat zich gemakkelijk lezen, is goed gedocumenteerd en heeft een register, waardoor het extra toegankelijk is. ■

N.a.v.: Hein de Haas, *Hoe migratie echt werkt. Het ware verhaal over migratie aan de hand van 22 mythen*, Amsterdam, Unieboek/Het Spectrum, 2023, ISBN 9789000386857, 519 pag., prijs: € 25,99.

THUIS IN DE KERK

Bram van de Beek schreef een indringend boek over de kerk. Het raakte me vanwege zijn actualiteit. Veel aspecten van het (kerkelijk) leven komen aan de orde. Ik lees over de grote betekenis van de (kinder)doop, maar ook over kerkverlating, het nut van de preek, het feest van de eucharistie, over bekering en boete en over de persoonlijke omgang met God. En over nog veel meer.

Vooral hoofdstuk 9 raakte me: over de toekomst van de kerk. De boeken van Van de Beek schuren, ze zijn nooit saai en schoppen soms tegen schenen. Zo ook het boek dat de titel *Thuis* kreeg.

Hondje

Op het omslag van het boek zie ik een hondje de kerk in lopen. Het loopt op het kruis af. Ook zie ik een boom in de kerk. Ik heb het maar uitgelegd als: ook de schepping is bij God en Christus thuis. En die schepping wordt eens radicaal verlost. De Bijbel spreekt hier over 'wedergeboorte'. Dat is: de totale vernieuwing van de wereld, ja zelfs van de kosmos.

Doop

Gods nieuwe werkelijkheid breekt aan. Als je gedoopt wordt in het bad van de wedergeboorte krijg je deel aan die nieuwe werkelijkheid. Je behoort dan bij het eeuwige koninkrijk van God. Het is de nieuwe werkelijkheid die in Christus is aangebroken. Je behoort bij de gemeenschap van het eeuwige leven.

Op Christus' trouw kunnen we aan. Van de Beek (p. 14): "Gered door mijn geloof? Nee! Volstrekt niet! Alleen door zijn trouw. Daarop mag ik vertrouwen".

Kleine kinderen die gestorven zijn, konden nog niet subjectief geloven: zij worden gered door geloof alleen. Dat is: door de inhoud van het geloof dat de kerk belijdt: door Jezus Christus! Van de Beek (p. 15):

De keuze voor de volwassendoop komt niet voort uit

"Gered door mijn geloof? Nee! Volstrekt niet! Alleen door zijn trouw. Daarop mag ik vertrouwen"

de gedachte dat kleine kinderen van gelovigen niet bij Christus zouden behoren, maar veeleer uit de behoefte aan een markering van een bewuste persoonlijke keus. Daarvoor zijn er echter andere mogelijkheden, zoals een confirmatie of een openbare belijdenis, op een leeftijd dat de volwassenheid aanlicht of aanvaard wordt. Het is niet nodig om daarvoor het geweldige geschenk dat onze kinderen vanaf het allereerste begin van hun leven bij Christus behoren te ontkennen.

De doop is geen opfrisbeurt voor het geloof. Voor vernieuwing van de geloofsbeleving zijn er talloze andere mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld het deelnemen aan de viering van de kerk.

Secularisatie

Van de Beek schrijft dat secularisatie niet iets is wat van buitenaf komt. Het zit in de kerkganger zelf. Vorige generaties hebben hun kinderen nog laten dopen, ze gingen naar de christelijke school en de Bijbelgroep van de kerk. Maar het zat al aan de marge. Het had geen prioriteit meer. Schoolwerk en sport hadden voorrang boven kerkelijk onderwijs. Er werd niet uitgestraald dat betrokkenheid bij de kerk voor alles ging.

Vandaag wordt kerkelijk onderwijs aangepast aan wat jongeren leuk vinden. Ze worden daarom nauwelijks meer uitgedaagd. Het moet allemaal niet te moeilijk zijn en er moet geen huiswerk zijn.

Er wordt in veel gezinnen en door veel catecheten en voorgangers uitgestraald dat het geloof niet belangrijk is. Het is leuk maar het daagt niet uit en het vraagt niets. Is het een wonder dat een nieuwe generatie dan andere keuzes maakt? En God mag dan misschien nog een rol spelen om je wat geborgenheid te geven voor als het even tegen zit.

De toekomst van de kerk

Heeft de kerk(dienst) nog wel toekomst? Je kunt over die vraag mijmeren, maar het antwoord blijft een beetje koffiedik kijken. Velen zijn al blij als men de (kerk)winkel een

béetje draaiende houdt. De cultuur heeft niks meer met grote verhalen. En de kerk is daarin gevolgd. De grote verhalen zijn vervangen door de persoonlijke beleving van mensen. Gezagsinstanties hebben hun betekenis verloren. Het gaat in de kerk niet meer om grote perspectieven voor een nieuwe wereld, maar om persoonlijke beleving. En God aanvaardt je zoals je bent. De kerk is een plek van vrijheid geworden waarin mensen helemaal zichzelf mogen zijn. Maar, schrijft Van de Beek, een kerk die de cultuur volgt zal met die cultuur verdwijnen.

Een kerk die de cultuur volgt zal met die cultuur verdwijnen

Van de Beek constateert dat de vrije liberale samenleving voorbij is. De toekomst van sterke persoonlijkheden tekent zich af. Zij beginnen het beeld van de politiek te bepalen. Wij moeten ons voorbereiden op een cultuur waarin niet John Lennon gezichtsbepalend is maar Donald Trump. Ik schrijf deze recensie op 6 november, de dag waarop Donald Trump andermaal tot president van de Verenigde Staten verkozen is.

Ook in de kerk zullen autoritaire personen de dienst gaan uitmaken, zo verwacht Van de Beek. De kerk ontleent haar identiteit niet aan de grote verhalen van de cultuur, ook niet aan de individuele vrijheid van mensen en ook niet aan de kracht van autoritaire persoonlijkheden. De identiteit van christenen ligt buiten henzelf: in Jezus Christus! En die is vanouds gerepresenteerd door het ambt. En het gezag van het ambt is verbonden met het gezag van het Woord. De ambtsdrager bedenkt niet iets nieuws, maar ontvangt de boodschap van buitenaf: de Bijbel staat centraal.

En de belijdenis van de kerk is al eeuwen leeswijzer voor het gebruik van de Bijbel en geeft oriëntatie aan wat in de kerk wordt gezegd. Het zal ons behoeden voor de chaos van privémeningen. Het zal ons ook behoeden voor de sterke persoonlijkheden die zich zullen aandienen om de kerk weer groot te maken. In de kerk gaat het om waarheid en trouw. Het gaat om mensen die elke week Christus' dood gedenken en zijn opstanding vieren. Het gaat om een gezagsvol ambt waarin ambtsdragers elkaar corrigeren en behoeden voor machtsmisbruik.

Dit is de toekomst van de kerk, volgens Van de Beek. Het is misschien wat saai en traditioneel, maar het is de enige manier om kerk te zijn.

Wie het anders wil, is volgens Van de Beek gauw weduwe, ja die is gauw dood. De kerk moet niet hijgerig achter de cultuur aanlopen. Van God is de toekomst van de kerk. En God doet soms vreemde dingen in de geschiedenis. Maar zoiets vreemds als Hij gedaan heeft zal er nooit meer gebeuren: dat Hij zelf mens is geworden en de hele wereld op zich genomen heeft, inclusief al haar ellende en inclusief al haar kwaad.

Alverzoening?

Ik zou met Van de Beek nog wel eens willen doorpraten over een passage in zijn boek op p. 31, 32: Ook als mensen niet meer meedoen in de kerk, als mensen Gods beloften niet meer geloven ... ja, wat dan? Als kerken mensen uitschrijven uit hun registers, dan missen ze de liefde van Christus, schrijft Van de Beek. Christus wil niet dat mensen verloren gaan. Van de Beek: "Het 'ja' van God is altijd sterker dan het 'nee' van mensen". Dat zal waar zijn! Maar ook waar is dat indringende woord van Jezus in Johannes 3: 36: "Wie in de Zoon gelooft, heeft eeuwig leven, maar wie de Zoon ongehoorzaam is, zal het leven niet zien, maar de toorn van God blijft op hem". ■

N.a.v.:
Bram van de Beek,
Thuis. Over de betekenis van de kerk, KokBoeken-
centrum, Utrecht,
2023, ISBN
9789043539395,
128 pag.,
prijs: € 18,99.

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 16 JANUARI 2025

In De Waarheidsvriend van 16 januari 2025 publiceerde ds. J.A.W. Verhoeven een openingswoord dat hij uitsprak op een predikantenconferentie. Onder de titel 'Heilig is Hij' vraagt hij aandacht voor het thema 'de heiligheid van God'. Een centraal thema in Gods Woord, maar in onze tijd een te vaak genegeerd of verzwegen thema. Met als gevolg een scheefgetrokken, zgn. 'therapeutisch godsbeeld'. Het lijkt me de moeite van het grondig overdenken meer dan waard. Hij schrijft:

Stil zijn voor maar niet over de heilige God

*De HEERE is groot in Sion,
Hij is verheven boven alle volken.
Laten zij Uw grote en ontzagwekkende Naam loven.
Heilig is Hij.*

(Psalm 99:2-3)

Psalm 99 is een loflied op HEERE, Die regeert met recht en gerechtigheid. Hij laat zich niet om de tuin leiden. Het laatste woord is aan Hem. Hij oordeelt over elk mens. Driemaal klinkt in deze psalm het refrein: 'Heilig is Hij'.

Kern van het Oude Testament

Toen ik student was, was dr. Berend Maarsingh onze docent Oude Testament. Hij maakte een onuitwisbare indruk op ons. Hij zei eens: 'Collega's van mij proberen het Oude Testament in één kerngedachte te vangen. Gerhard von Rad kiest voor 'overlevering': er worden verhalen doorverteld over de Heere, van generatie op generatie. Dr. Th.C. Vriezen kiest voor 'verbond': God is de Getrouwe. Ik bewonder hun greep,' zei Maarsingh. Ik zou geen theologie van het Oude Testament durven schrijven. Maar als ik het zou proberen, zou ik kiezen voor het woord 'heilig': Heilig is de Heere.' Maarsingh was diep onder de indruk gekomen van de heiligheid van de Heere door bestudering van de boeken Leviticus en Ezechiël. Bij

het 125-jarig bestaan van de studentenvereniging Voetius in oktober jongstleden werd aan dr. Henk van den Belt de vraag voorgelegd welke bijdrage de gereformeerde theologie zou kunnen leveren aan het theologisch debat in de eenentwintigste eeuw. Zijn antwoord: 'Spreek over de heiligheid van God.'

Therapeutisch godsbeeld

Ik bespeur een – meestal onuitgesproken – tendens om over God te spreken in termen van liefde. God toont begrip. Hij troost ons. Hij helpt ons onszelf te zijn. Tegenover het therapeutisch godsbeeld wil ik aandacht vragen voor de heiligheid van God. Ik signaleer bij mezelf althans de verzoeking om daar niet al te veel nadruk op te leggen. Je spreekt liever over de wonden dan over de zonden. In het eerste geval zijn wij door het leven gemangelde mensen. In het tweede geval zijn we zondaars voor God. Dat laatste slaat niet meer aan, zegt dr. Stefan Paas. Dat herken ik wel. Maar is daarmee alles gezegd? Waarom is dat kruis eigenlijk opgericht?

De geheel Andere

'Heilig is Hij.' Mozes moet zijn schoenen uitdoen wanneer hij bij de brandende doornstruik staat (Ex. 3). Het volk Israël moet afstand houden van de berg Sinaï, anders zou het verteerd worden (Ex. 19). God is een verterend vuur en woont in een ontoegankelijk licht (Hebr. 12:29; 1 Tim. 6:16). Heilig is zoiets als: anders. God is de geheel Andere. Anders dan mensen, anders dan goden en machten. De Heere is uniek, zegt het Sjema (Deut. 6:4). Hij heeft geen collega's (Jes. 46:5). Hij is absoluut onafhankelijk en onvergelijkbaar. Hij is de onaanstapbare Schepper van alle dingen. Hij is zonder oorsprong en zonder einde. Wij rekenen Hem niet na en Wij rekenen Hem al helemaal niets voor. Hij heeft geen adviesraad. Hij doorgrondt ons wel, maar wij doorgronden Hem niet. Als je ermee ophoudt goden en mythen te aanbidden, lossen ze vanzelf op in het niets. Dat geldt echter niet voor de Heere. Hij bestaat niet bij de gratie van Zijn aanbidders. De kerkgangers vertrokken wel uit Jorwerd, maar daarmee is nog niet gezegd dat God verdween.

'Babbelende dominees'

Het lijkt mij een zaak van urgentie om blijvend te getuigen van Gods heiligheid. Want wij leven in een immanent wereldbeeld, een gesloten wereld. Theologie kan dan geen wetenschap zijn, behalve wanneer de theoloog zich beperkt tot de beschrijving van godsdienstige praktijken van mensen. Het komt mij voor dat God niet bijzonder onder de indruk is van onze wetenschappelijke vooronderstellingen. Ik denk wel eens: Hij lacht erom, met de woorden van Psalm 2. Ik zeg dat niet triomfantelijk. Eerder roepend, in ademnood.

Hopend op God, die bewogen is om armlastige mensen. Zij schuilen elke zondag samen in de eredienst. Een rest, een samenraapsel. Zij beven voor God. Zij hopen op een bevrijdend woord. Wij dominees praten wat af. Hoeveel woorden heb ik in mijn leven niet gezegd over God? Dr. Van Brummelen sprak over 'babbelende' dominees. Alles wat ze zeggen is waar, en toch gebeurt er niets. De preken kabbelen voort. Al gauw denk je aan die of die collega. Maar moet je het niet wat dichterbij huis zoeken? Is het eindeloze praten beroepsdeformatie? Word ik als dominee ook wel eens stil, voor God? Waak ik over de zielen van de gemeente? Wie van ons knielt, ook letterlijk, voor de Heere?

Democratisch spreken over God

Ik bedoel het niet verwijtend. Maar als ik in de Bijbel lees, kom ik mensen tegen die radeloos roepen tot God. Ze weten zich klein. Ze vechten met God om God. Ze begrijpen niet waarom God hen alles afneemt, ding voor ding. Met al hun geloof komen ze er soms toch niet uit. God zit hun dwars. Maar zij roemen in verdrukkingen, omdat ze weten dat het niet aan de Heere kan liggen. Hij is heilig. Dat staat voor hen vast. Zou het kunnen zijn dat wij deze accenten sluipenderwijs kwijt raken? Ik betrap me er wel eens op dat we met de Heere omgaan alsof Hij 'van ons' is. We zijn democratisch over Hem gaan spreken. Het is geven en nemen. Je wilt bij niemand op de tenen staan. Je wilt God begrijpelijk maken, laagdrempelig, tegemoetkomend. Maar bevordert dat uiteindelijk de geestelijke opbouw van de gemeente?

Dé Heilige en hét heilige

'Heilig is Hij.' Ik spreek niet over het heilige, het numineuze (Rudolf Otto) maar over dé Heilige. Heere is Zijn Naam. In Christus is Hij ons nabij gekomen. Maar

juist omdat Hij heilig is, bestaat er ook hét heilige. God is heilig, in Zichzelf. Hij alleen. Toch kunnen ook mensen, of tijden, of voorwerpen, of plaatsen heilig zijn. Niet in zichzelf, maar omdat God er beslag op legt. Hij trekt ze in Zijn dienst. De tempel is een heilige plaats. In het Allerheiligste staat de ark van het verbond. Een kerkgebouw is ook een heilige plaats, namelijk vanwege de samenkomende gemeente. De kleding van de priesters is heilig. Alle voorwerpen in de eredienst zijn heilig. De sabbat is heilig, anders dan de andere dagen. Water is water, H₂O. Maar de doop is een heilig sacrament. Het avondmaal heet niet voor niets: heilig avondmaal. Ik zou ervoor willen pleiten om te zoeken naar een innerlijke houding van ontvankelijkheid, waardoor er meer gevoeligheid ontstaat voor elementen in de liturgie die ons stilzetten bij de heiligheid en majesteit van de Heere God. Wij hebben nodig verlost te worden van de gezelligheid en gebracht te worden tot verwondering en aanbidding. Laten we in ieder geval als voorgangers zelf het besef levend houden dat we als gemeente verschijnen voor Gods aangezicht. De formulieren spreken over 'de heilige apostel Paulus! Het ambt raakt aan de heiligheid van God. Daarom staat er: 'Heb acht op uzelf' (1 Tim. 4:16).

Heiligheid in afgeleide zin

Mensen zijn mensen, heel gewoon. Maar in Christus zijn ze geheiligd. De Heilige Geest woont in de gelovigen. Zij vormen een heilige gemeente. 'Wees heilig, want Ik ben heilig' (1 Petr. 1:15-16). Dat is een gemeente die beeft voor Gods Woord en leeft in het besef van de heiligheid van Gods geboden (Jes. 66:2). Het pleidooi van allerlei theologen om niet te veel over de heiliging te spreken, volg ik niet. Het verwijt dat nadruk op de heiliging van het leven tot moralisme leidt, is niet steekhoudend. In Leviticus 19 staat steeds tussen de geboden: 'Ik ben de

Heere, uw God.' 'Heilig moet u zijn, want Ik, de Heere, uw God, ben heilig.' (Lev. 19:2). 'U bent te rein van ogen om het kwade aan te zien.' (Hab. 1:13) In afgeleide zin is alle leven heilig, omdat het van God komt. Dat geeft diepe verwondering over het bestaan, je eigen lichaam maar ook dat van de ander. We zijn geschapen naar Gods beeld. Lichamelijke integriteit heet dat tegenwoordig. Ik denk aan het leven in de moederschoot: daar blijf je van af. Ik denk aan mensen die in een bootje de overtocht maken naar Europa. Ook zij zijn geschapen naar Gods beeld. Als je de kring nog wat wijder trekt, denk ik ook aan de schepping. Je ziet er Gods heiligheid in. Daarom is het taboe om ermee om te gaan alsof jij de eigenaar was. Dat is hybris (hoogmoed).

De Heilige in Zijn nabijheid

Als je denkt dat de nadruk op Gods soevereiniteit ten koste gaat van Zijn nabijheid, heb je het niet begrepen. Het is niet een kwestie van balans tussen Gods verhevenheid en nabijheid. Eerder doordringen ze elkaar. Hij noemt Zichzelf 'de Heilige van Israël! Let op: van Israël. De heilige God is verbonden aan Zijn volk. Mensen worden niet vermorzeld onder Zijn heiligheid. Ze leven juist daardoor. 'Mozes en Aaron waren onder Zijn priesters, Samuel onder wie Zijn Naam aanriepen! Zij riepen tot de Heere en Hij verhoorde hen!' (Ps.99:6) Psalm 99 herinnert ons eraan: er is verkeer tussen de Heere en Zijn volk. 'Hij sprak tot hen in een wolkkolom' (v.7). Hij gaat met hen om. Hij is een vergevend God.

Heel de Bijbel getuigt ervan dat God juist als de Heilige ons zeer nabij komt. 'Het Heilige Dat uit u geboren zal worden,' zegt de engel tegen Maria (Luk.1:35). In Christus komen Gods heilige liefde en heilige toorn samen. Dat is geen tegenstelling, geen evenwicht ook. Want God is één. 'Heilig is Hij!' Wij denken soms dat we de zaak moeten beredderen. De paniecreactie van Uzza wekt de toorn van God op (2 Sam. 6). Die geschiedenis leert ons in ieder geval dat God onze goedbedoelde hulp niet nodig heeft om Zijn werk tot een goed einde te brengen. Hij waakt over Zijn Woord, over Zijn verbond, over Zijn kerk.

'Heilig is Hij!' Anders is Hij, anders dan een doorsneegod. Dat biedt houvast en troost voor een volk dat Hem niets te bieden heeft. In Hosea 11:8-9 staat: 'Mijn hart keert zich in Mij om, al Mijn medelijden is opgewekt. (...) Want Ik ben God, en geen mens, de Heilige in uw midden.'

Heilig is Hij. Serafs in de hemel zingen Hem onafgebroken toe: 'Heilig, heilig, heilig is de Heere van de legermachten' (Jes. 6:3). Laten wij op de aarde niet achterblijven. 'Wie zou U niet vrezen, Heere, en Uw Naam niet verheerlijken? Immers, U alleen bent heilig' (Openb. 15:4). ■

UIT REFORMATORISCH DAGBLAD
VAN 25 JANUARI 2025

In de rubriek 'Wat zeg je dan?' wordt wekelijks in het Reformatorisch Dagblad een kritische vraag besproken die gereformeerde christenen nogal eens gesteld wordt. Op 25 januari 2025 was dat de vraag (het is ook de titel van het artikel): 'Kun je ook wel zonder kerk geloven?' Met als ondertitel: 'Ik kan ook wel op mijn manier geloven. Daar heb ik de kerk toch niet voor nodig?' Prof. dr. H.J. Selderhuis is gevraagd om een antwoord.

Geloven? Daar heb ik de kerk niet voor nodig ...

**'De kerk is onze
moeder en doet al
die dingen voor
je die moeders
doen'**

"Ik geloof wel, maar dat lukt mij prima zonder de kerk." Het kan je zomaar gezegd worden in een gesprek met iemand van buiten de kerk. Het kan je met wat andere woorden zelfs gezegd worden door mensen in de kerk. En het wordt zelfs gezegd door meer of minder bekende christenen die je soms zelfs de indruk geven dat je tot de mindere gelovigen behoort als je lid van de kerk bent en er trouw naartoe gaat. Nog lastiger wordt het als geloven zonder kerk verdedigd wordt door te wijzen op wat de kerk allemaal fout heeft gedaan – van kruistochten tot misbruikschandalen.

Nu heeft de kerk in de loop der eeuwen ook veel fout gedaan en gaan er ook nu soms dingen goed mis. Bovendien zijn er te veel mensen voor wie de kerk meer een bedreiging van hun geloof dan een stimulans daartoe is geweest. Er kan zo beroerd gepreekt worden, zo belabberd pastoraat gedaan worden en kerkenraden en gemeenteleden kunnen zo ellendig met elkaar omgaan, dat het bij heel wat mensen een wonder is dat ze überhaupt nog geloven. Nu is geloven sowieso een wonder, want geloof maakt dode mensen levend en dat kan alleen door Gods genadige ingrijpen in je leven. Maar het wonder wordt nog groter als je ziet wat de kerk soms bij mensen aangericht heeft.

Moeder

Maar: de kerk, dat ben je zelf. Dus aan wat er in de kerk misgaat, heb ik ook zelf schuld. Dat wat ik gedaan heb, doe of juist niet deed. En ik kan aan de kerk dus ook iets verbeteren als ik daar zelf dan ook maar werk van maak. Wegblijven door op de fouten van de kerk te wijzen, geeft het signaal af dat je zelf geen fouten maakt, maar ook dat je de

‘Als je zegt zonder kerk te kunnen geloven, moet je jezelf afvragen of er met je geloof niet iets mis is’

kans laat lopen de kerk te verbeteren. Het helpt als je de kerk als moeder ziet. Kerkvaders als Cyprianus (gestorven in 258) en Calvijn (1509-1564) zeiden het zo: niemand kan God tot Vader hebben dan wie de kerk als moeder heeft. De kerk is onze moeder en die moeder zorgt voor je, voedt je, wijst je de weg, troost je, vermaant je en doet al die andere dingen voor je die moeders doen. En zonder die moeder mis je dus al die dingen. Geloven zonder kerk houdt vanzelf een keer op, omdat je geen voeding, geen zorg, geen troost en ook de rest niet meer ontvangt. Wat nog belangrijker is: ik en jij zouden er niet zijn als we geen moeder hadden. Zo verwekt God Zijn kinderen via de kerk. Die moeder baart kinderen, om het zo te zeggen. Via de kerk wordt een mens geboren, namelijk wedergeboren. Klinkt mooi. Het is ook mooi. Maar: laat de kerk ook merken dat een mens zonder kerk niet kan gelo-

ven? Gedraagt de kerk zich als een zorgzame moeder? Laten kerkenraden en gemeenteleden merken dat ze om mensen en zeker om jonge mensen geven? Bieden wij als predikers het juiste voedsel, weten wij wat bij de jongeren van de gemeente leeft? Weten we waar ze zijn? Zoeken we hen op als we hen niet meer zien?

Geven

Maar als iemand toch zegt: Ik heb de kerk niet nodig, zou ik zeggen: Maar de kerk heeft jou wel nodig. Misschien heb je niets aan de kerk, maar heeft de kerk wel iets aan jou? Volgens Gods Woord hebben alle gelovigen gaven gekregen en die gaven zijn er niet voor je eigen plezier maar om elkaar te dienen. Wie zegt zonder kerk te kunnen geloven, onthoudt de kerk dus iets en misschien wel veel. Het is gemakkelijk te zeggen dat de kerk in gebreke blijft, maar misschien ontstaat dat gebrek wel doordat ik de kerk mijn gaven onthoud. En daarmee ben ik bij het antwoord op de vraag van dit artikel. Ik kan niet over mij als gelovige spreken als ik niet over de kerk spreek. En andersom. Zonder kerk kun je dus niet geloven, want volgens de Bijbel verbindt het geloof een mens met de kerk als het lichaam van Christus. Wie zegt bij het Hoofd Christus te horen, hoort ook bij Zijn lichaam, en dat is de kerk. Ik durf dan ook wel te zeggen dat, als je zegt zonder kerk te kunnen geloven, je jezelf moet afvragen of er met je geloof niet iets mis is. Als ik me aan dat Woord van God wil houden, moet ik zeggen dat ik de kerk nodig heb, omdat de kerk het lichaam van Christus is. Dat is die kerk die – net als ik – fouten maakt. Een kerk met mensen die – net als ik – kunnen tegenvallen. En dat Woord zegt mij ook dat de kerk mij nodig heeft, tenminste, als ik zeg een christen te willen zijn. Daarom zou de vraag boven dit artikel eigenlijk geen vraag moeten zijn.

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD

Voorzitter
Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Kealy, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk

Druk: Damen Drukkers,

Werkendam

Gesproken versie: Nader Bekeken

is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail klantenservice@cbb.nl.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

Na het eerste jaar is de opzegtermijn 1 maand.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Tarieven Nader Bekeken 2025:

Regulier abonnement € 56,00
Abonnement buitenland Europa € 106,50
Abonnement buitenland overig € 118,50
Studentenabonnement € 33,00
PDF-abonnement € 33,00
PDF-abonnement buitenland Europa € 45,35
PDF-abonnement buitenland overig € 57,50
Cadeau-abonnement (een jaar) € 28,00
Los nummer (incl. verzendkosten) € 6,00

Deze tarieven gelden bij automatische incasso. Afschrijving geschiedt in januari (of in de maand waarin het abonnement het afgelopen jaar is ingegaan). Voor betaling per acceptgirokaart of met een eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,00.

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).

Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Totdat Hij komt

Totdat Hij komt, zal het hier zo gebeuren:
's morgens de melkboer tweemaal bellen, dan
gordijnen open en met grauwe kleuren
breekt 't eerste licht de nachtelijke ban.

Het heldere ontbijt iedere morgen,
dan naar de stad, de tram zingt langs de rand
heen van je dromen en je kleine zorgen,
en 's avonds staan de grote in de krant.

Zo zal het eindeloos zich hier herhalen:
liefelijkheid van huiselijke haard,
kinderen, zorgen en de angst rondom.

En eind'lijk met het vege lijf betalen
de koorts des levens en diep in de aard
wachten en luisteren, totdat Hij komt.

J.W. SCHULTE NORDHOLT (1920-1995)
UIT: *LEVEND LANDSCHAP* (1954)

De wederkomst van Christus zal een wereldschokkende gebeurtenis zijn. Maar tot die tijd zal in het leven van veel mensen daar niets op wijzen. De dagen glijden voorbij zonder veel grote veranderingen. De routine van de dagelijkse bezigheden, de dagdromen, de kleine huiselijke zorgen en de problemen van de wereld, ze herhalen zich eindeloos. Het vege lijf wordt uiteindelijk niet gered, want de dood verbreekt de rusteloze cirkelgang. En in hun graven wachten de gestorvenen stil en aandachtig op zijn komst.